

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra

Andrius Valužis

Paveldosaugos studijų programa
Magistro darbas

**SOCIALINIS KULTŪROS PAVELDO VERČIŲ KONSTRAVIMAS
VAKARUOSE IR LIETUVOJE XX – XXI A. PR.**

Darbo vadovė: dr. doc. Rasa Čepaitienė

Vilnius 2009

TURINYS

IVADAS	3
I SANTYKIO SU KULTŪROS PAVELDU RAIDA IR AKSILOGIJA	10
II OFICIALUSIS TEISINIS-ADMINISTRACINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS	13
II. 1 Specialistų instituto vaidmuo paveldo vėrcių konstravime	13
II. 2 Oficialioji paveldosauga: tarp vertinimo ir vertės suteikimo	18
II. 3 Oficialioji paveldosauga - vertė per konfrontaciją?	21
II. 4 Oficialiosios paveldo politikos bruožų Lietuvoje beiėškant	24
III MOKSLINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS	27
III. 1 Teorija veikia praktiką, ar praktika veikia teoriją?	27
III. 2 Postmodernioji mokslo savirefleksija arba apie kokias vertes „kalba“ paveldas	30
III. 3 Nuo mokslo prie visuomenės?	33
IV VISUOMENINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS	35
IV. 1 Paveldosauga kaip pliuralistinis pasakojimas	35
IV. 2 Atvejo studija: Vilniaus medinės architektūros paveldo daugiaperspektyvis vertinimas ...	38
IV. 3 Juridinės visuomenės dalyvavimo kultūros paveldo vertinime ribos	41
V KOMERCINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS	44
V. 1 Paveldo industrija – oficialiojo paveldo diskurso adoptacija ?	44
IŠVADOS	48
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	51
Šaltiniai	51
Literatūra	53
PRIEDAI	58
SUMMARY	60

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Taikomuosiuose kultūros paveldo tyrimuose kultūros paveldo verčių kilmė laikoma savaime suprantama. Didžiojoje daugumoje fundamentaliųjų paveldosaugos kaip reiškinių tyrimų dažniausiai pasitenkinama suvokimu, kad egzistuoja ne viena per XIX ir XX a. sukurta kultūros paveldo verčių sistema, tačiau iki šiol stokojama bandymo atskleisti kaip šios vertės pažįstamos ir kodėl skirtingos socialinės grupės ir kultūrinės bendruomenės labiau linksta akcentuoti vienus verčių tipus, o kitos, kitus. Šis darbas nepretenduoja į vieną iš paveldo verčių tipologijų apžvalgų, o veikia į siekį remiantis Vakarų pasaulio, o taip pat ir Lietuvos, pavyzdžiais atskleisti, kad kultūros paveldo vertė yra socialiai sukonstruojama per istorinę ir šiandieninę santykį su juo ir, kad nuo to didžia dalimi priklauso paskirų socialinių grupių ir kultūrinių bendruomenių gebėjimas vieniems kitus suprasti.

Šaltiniai. Didžiausią šaltinių bloką sudaro tam tikra paveldosaugos idėjinio ir praktinio lygmens tarpinė grandis – konvenciniai susitarimai (tarptautinės konvencijos, chartijos ir jų įgyvendinimą reguliuojantys nacionaliniai teisės aktai). Šie tekstai atspindi specialistų siekį bendru sutarimu vadovautis aktualiausiomis ir naujausiomis tyrėjų bei praktikų suformuotomis rekomendacijomis, pasiekti bendrų tikslų. Tarptautinius dokumentus galima laikyti idėjų įsitvirtinimo didžiosios dalies specialistų gretose indikatoriais.

Lietuvišką kultūros paveldo problematiką ir jų traktavimą teisiniu-administraciniu lygmeniu atspindi darbe nagrinėjami kultūros paveldo apsaugą ir santykį su juo reglamentuojantys Lietuvos Respublikos įstatymai, o taip pat įstatymai, kuriuose paveldosaugos problema nors ir neįvardinama, tačiau įstatymo nuostatos praktiniame jų taikyme aiškiai sąlygoja specialistų bei visuomenės veiksmus šioje srityje.

Trečioji šaltinių grupė – įvairialypė. Analizuojami pavieniai visuomenės nuomonę išreiškiantys dokumentai, kaip antai peticijos, kreipimaisi, pranešimai spaudai. Institucijų tikslai ir principai geriausiai atspindimi jų nuostatuose bei veiklos planuose.

Literatūra. Lietuvoje kultūros paveldo vertės konstruktyvistiškai dar nėra tyrinėtos. XX a. pr. socio-antropologiniam ir, kaip šiais laikais įprasta, redukcioniškam kultūros paveldo vertės suvokimui pagrindus padėjo Vienos meno istorikas, filosofas ir juristas Alois Riegl žymiajame veikalė *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung* (vok. “Modernusis paminklų kultas: jo

pobūdis ir kilmė”)¹, neigęs absoliučius meninius standartus ir kildinęs vertes iš šiuolaikinės visuomenės konteksto.

Nors bendrųjų paveldosaugos tendencijų ir paveldo verčių istorijoje neįmanoma suprasti be Jukko Jokilehto monumentalios istorinio ir analitinio veikalų *History of Architectural Conservation* (angl. „Architektūros paveldo apsaugos istorija“)², pasirinktas konstruktyvistinis požiūris tašką įtakojo tai, kad savotiškomis šio darbo „kelrodėmis žvaigždėmis“ tapo Laurajane Smith redaguoto straipsnių rinkinio *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies* (angl. „Kultūros paveldas: kritinės koncepcijos žiniasklaidoje ir kultūros studijose“)³ pirmo tomo įvadas, kuriame autorė bando generalizuoti visą moderniosios paveldosaugos istoriją bei jam antrinantis konceptualus Françoise Choay darbas *The Invention of the Historic Monument* (angl. „Istorinio paminklo išradimas“)⁴. Autorės vakarietiškoje paveldosauginėje mintyje išvelgia institucionalizacijos ir diskurso bruožus bei atitinkamą paveldo verčių kilmę. Pati diskurso koncepcija skolinamasi iš žymiojo prancūzų struktūralisto Michel Foucault⁵.

L. Smith kertinius teorinės minties lūžius bando apibūdinti atrinkdama XIX a. antros pus. – XX a. tyrėjų tekstus, jos nuomone, geriausiai atspindinčius, kaip laikui bėgant kito paveldosaugos tikslai ir uždaviniai. Paveldo vertinimo problematikai išskiriama net atskira straipsnių serija, kurioje perpublikuoti geriausiai XX a. tendencijas atspindintys ir plataus atgarsio susilaukę tekstai⁶.

Suvokti paveldo vertes, kaip įtakojančias žmonių elgseną su paveldu, geriausiai padeda Gregory Ashworth ir jam talkinančio kolektyvo darbų serija⁷. Gregory Ashworth savo darbuose visiškai atsiriboja nuo minties, kad vienu socialinių institutų siūlomoms vertėms turėtų būti viršesnės nei kitų, keliami skirtingų interesų, kylančių iš skirtingų tapatybių apibrėžimų, derinimo idėja,

---

¹Riegl A. *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung*, Vienn, 1903

²Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*. – The University of York, 1986. – 466 p.

³Smith L. *General Introduction* // *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies*, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 3-21

⁴Choay F. *The Invention of the Historic Monument*. – Cambridge: Cambridge University Press

⁵Foucault M. *The Archaeology of Knowledge* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.lt/books?id=0sroSLE8ntAC&dq=the+archaeology+of+knowledge&printsec=frontcover&source=bn&hl=lt&ei=JYwRStOkE8mM_QaBwys2BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4#PPP1,M1>

⁶Joseph A. Tainter, G. John Lucas. *Epistemology of the Significance Concept* // *Cultural heritage: History and Concepts*. (Vol. 1). – London, NY: 2007. – p. 307-327; Lipe W. D. *Value and Meaning in Cultural Resources* // *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies*, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 286-306; Lahn J. *Finders Keepers, Losers Weepers* // *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies*, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 361-409

⁷Ashworth G., Howard P. *Europos paveldas: planavimas ir valdymas*. – Vilnius: Versus aureus, 2008. – 199 p.; Graham B. Ashworth G. J. and Tunbridge J. E. *The Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. – London: Arnold, 2004. – 284 p.; Tunbridge J. E. Ashworth G. J. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. – Chichester, 1996. – 299 p.

neužsikraunant sau naštos išspręsti vertybinius konfliktus, kita vertus, kartu su J. E. Tunbridge siūlo būdus, kaip praktiškai elgtis požiūrių ir konfliktų į disonuojantį paveldą atvejais.

Pastaraisiais dešimtmečiais kultūros paveldo verčių socialinio konstravimo problemas pradeda kelti ir tradiciškai į techninę paveldo išsaugojimo pusę orientuotos įstaigos. Antai *Getty* konservavimo institutas Kalifornijoje (JAV), 1995 m. pradėjo daugiamečių tarpdisciplininį projektą *Agora*, orientuotą į filosofinių ir socialinių problemų, susijusių su kultūros paveldo konservavimu, tyrimą⁸. Tarptautiniu mastu pripažintų autorių kolektyvas (buvusi UNESCO generalinio direktoriaus kultūrai pavaduotoja, prof. Lourdes Arizpe, Harvardo universiteto (JAV) antropologijos prof. David Maybury-Lewis, geografijos prof. David Lowenthal) paveldo vertes traktuoja, kaip „išorines“, postuluoja, kad pats vertinimo procesas nėra nei vienietinis, nei objektyvus ir prasideda dar gerokai anksčiau nei objektas tampa paveldu. Tam tikra dalis materijos, tiek meninės, tiek utilitarios paskirties, pasiekusios šiuos laikus iš praeities, yra pripažįstama paveldu per tam tikrą autorių kolektyvo vadinamą „priskyrimo paveldui“ procesą⁹. Siekiant paryškinti veiksmo prigimties pobūdį, šis procesas įvardijamas kaip „paveldo kūryba“ (angl. heritage creation).

Mokslinių paradigų ir paveldo santykį bandoma atskleisti remiantis Jonathan Potter idėjomis apie teorinių faktų socialinį konstravimą¹⁰ bei Thomas Kuhn mintimis apie socialines mokslinių paradigų virsmų priežastis¹¹. David Harvey paveldą stengiasi paaiškinti, kad tai, į kokias paveldo problemas koncentruojasi šiuolaikinis mokslas ir kaip jis sąveikauja su paveldosaugos praktikais, yra atėję dar iš XIX amžiaus¹².

Apie visuomenės grupių vertybinių orientacijų kilmę kalbėti įgalina Juratės Černevičiūtės straipsnis *Gyvenimo stiliaus naratyvai, stratifikacija ir sukonstruoti tapatumai*¹³ Rasa Čepaitienė atskleidžia elementinės - elitistinės paminklosaugos, kuria grindžiama daugelio šalių paveldo apsaugos

---

⁸ *Values and Heritage Conservation: Research Report, The Getty conservation Institute* // The Getty Conservation Institute [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/valuesrpt.pdf>

⁹ Ibid.

¹⁰ Potter J. *Representing reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.com/books?id=paQYkjAK_iIC&printsec=frontcover&dq=social+construction+of+cultural+heritage&lr=&hl=lt&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA34,M1>

¹¹ Thomas S. Kuhn *Mokslo revoliucijų struktūra*. – Vilnius, Pradai, 2003. – 247 p.

¹² Harvey D. *Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007

¹³ Černevičiūtė J. *Gyvenimo stiliaus naratyvai, stratifikacija ir sukonstruoti tapatumai* // Mokslų akademijos leidykla [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/Filosofija%202008-1/26-34.pdf>>

institucionalizacija, pobūdį, jos politinį atspalvį bei demokratėjimą, pastebimą 7-ajame ir 8-ajame dešimtmečiuose. Autorė ypač akcentuoja tarp įstatymuose numatytų teisinių-administracinių vertinimo kriterijų ir kai kurių objektų išsaugojimu suinteresuotų bendruomenių išvelgiamų verčių atsiradusią atskirtį. Bendruomenių siūlomų, su kultūrine atmintimi ir kultūrinėmis praktikomis besisiejančių empiriškai neapčiuopiamų, ne objekto fizinių savybių nulemtų, tokių kaip antai architektūrinis, estetinis, inžinerinis ar istorinis išskirtinumas verčių tradicinė „elementinė“ paveldosauga nėra pajėgi išvelgti ir argumentuotai apginti¹⁴. Lietuvos paveldosaugos aktualijų studijoms nepaprastai svarbūs ir kiti šios autorės darbai, o ypač fundamentali monografija *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*¹⁵. Postmodernizmo teoretikas Frederic Jameson savo giliomis išvalgomis apie postmodernizmo šaknis ir nostalgijos apraiškas visuomenėje suteikia pagrindą samprotavimams ką kultūros pavelde vertina šiuolaikinė visuomenė ir kaip tai atliepia paveldo industrijos apraiškos¹⁶ Paveldo komercializacijos procesą pradedant XX a. pabaiga Lietuvoje yra tyrinėjusi Agnė Vaitkuvienė¹⁷.

Darbo problema ir tikslai. Ar kultūros paveldo vertes galima nustatyti remiantis vien objektų fiziniais bruožais, ar būtina gerai pažinti socialinį ir kultūrinį kontekstą, kuriame tas konkretus objektas egzistuoja? „Vidinės“ ar „išorinės“ yra kultūros paveldo vertės? Darant prielaidą, kad atsakymas priklauso nuo požiūrio, darbe stengiamasi susekti būdus, kuriais istorijos bėgyje vyksta kultūros paveldo verčių socialinis konstravimas. Nagrinėjant istoriškai institucionalizuoto ir šiuolaikinio visuomenės santykio su kultūros paveldu formas, siekiama atskleisti, kaip gimsta skirtingi kultūros paveldo verčių pavidalai. Tiriant teisinio-administracinio, mokslinio, visuomeninio ir komercinio santykio su kultūros paveldu genezę, evoliuciją bei dabarties socialinius aspektus, stengiamasi suprasti jų tarpusavio įtakas bei iš to kylančias kultūros paveldo vertinimo skirtybes.

Tyrimo metodai. Išsikeltiems tikslams įgyvendinti prireikė keleto problemos tyrimo metodų. Analizuojant vakarietišką kultūros paveldo ir paveldosaugos, kaip institucionalizuotos veiklos, teoriją,

---

¹⁴ Čepaitienė R. *Šiuolaikinė paveldosauga: dvi vertinimo perspektyvos* // Kultūros paveldo išsaugojimas kaimyninių tautų identitetui stiprinti. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. – Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008. - p. 50-59

¹⁵ Čepaitienė R. *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. – Vilnius: LII leidykla, 2005; Čepaitienė R. *Istoriniai miestai paveldosaugos akiratyje* // Miestų praeitis, 2004, 1, Vilnius. – p. 43-78; Čepaitienė R. *Nuo Indianos Džons iki Laros Kroft arba kintantis archeologijos vaidmuo dabarties pasaulyje* // Miestų praeitis, 2004, 1, Vilnius. – p. 7-42; Čepaitienė R. *Romantizmas ir istorizmas* // Česlovo Milošo gimtinės fondas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 8 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www.milosz.lt/rustis/europos_istf_2008r/cepaitiene/romantizmas.htm>

¹⁶ Jameson F. *Postmodernizmas ir vartotojų visuomenė* // Jameson F. Kultūros posūkis: rinktiniai darbai apie postmodernizmą. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002. - 231 p.

¹⁷ Vaitkuvienė A. *Paveldo industrija Lietuvoje* // Lietuvos istorijos studijos Nr. 17

tekstuose pateiktas tezes siekta matyti kaip socialinį konstruktą. Šis požiūris išlaikomas ir šaltinių atžvilgiu. Tikslingiausia tai būtų pavadinti konstruktyvistine prieiga. Kiekvieno socialinio instituto santykis su paveldu skaidomas į atskiras problemas, tad naudotas probleminis metodas. Stengiamasi atskleisti verčių konstravimo būdų kaitą laike, tad taikytas chronologinis metodas. Teiginių universalumui įrodyti keliose vietose pasitelktas lyginamasis metodas. Atvejo tyrimui pritaikytas analitinis metodas.

Darbo chronologija. Darbe stengiamasi atskleisti kultūros paveldo vertinimo įvairovės priežastis pastarųjų kelių dešimtmečių vakarietiškos kultūros šalyse. Tuo tikslu ypač intensyviai analizuojamas XIX a. antros pus. – XX a. moderniosios paveldosaugos, kaip profesinės veiklos kūrimosi ir institucionalizavimosi laikotarpis, kiek labiau išdetalizuojami sparčius pokyčius kultūroje ir akademinėje mintyje patiriantys XX a. paskutiniai dešimtmečiai ir XXI a. pradžia. Kita vertus, stengiamasi neapsiriboti vien modernia paveldosauga, o kai kuriuos santykio su praeities reliktais aspektus pasistengti išvelgti ir ankstesnių laikų visuomenių elgsenose.

Darbo struktūra. Tyrimo medžiaga pateikiama susiejant probleminę ir chronologinę tyrimo dimensijas, stengiantis išsiaiškinti kiekvieno iš savaip kultūros paveldo vertes traktuojančių socialinių institutų genezės, raidos ir iš to kylančio santykio su kultūros paveldu aplinkybes.

Pirmajame skyriuje „Santykio su kultūros paveldu raida ir aksiologija“ stengiamasi chronologine tvarka apžvelgti praeities visuomenių santykio su praeities reliktais kaitos istoriją ir atskleisti kaip ir kokio pobūdžio vertes tai formavo. Visi kiti trys skyriai skirti detalizuoti dabarties visuomenės ir kultūros paveldo santykį. Pasirinktos keturios probleminės socialinės skirtys, kurių aptarimo eiliškumas implikuojamas darbe bandomų pagrįsti hipotetinės jų evoliucijos ir tarpusavio sąsajų. Skyriuje „Oficialusis teisinis-administracinis santykis“ aptariamos nacionalinių paveldosaugos sistemų formavimosi ypatybės atskleidžiant pagrindinius kultūros paveldo vertės identifikavimo bruožus ir istorines šaknis. Mokslo, kaip esminio oficialiųjų paveldo verčių pagrindėjo, santykis su paveldu natūraliai reikalauja būti išplėtojamam, „Mokslinio aksiologinio santykio“ skyriuje. Pastarojo santykio raida, nuo pozityvizmo iki reliatyvizmo, leidžia geriau suvokti teisinio- administracinio požiūrio orientaciją į paveldo vertinimo specialistiškumą ir palaipsnių perėjimą į pliūralizaciją. Multiperspektyviškumas logiškai verčia aptarti visuomeninės prieigos problematiką skyriuje „Visuomeninis aksiologinis santykis“. Pastarojo specifika, paveldo vertinimo liberalėjimas neišvengiamai veda prie bandymo atskleisti būdus, kuriais verslo institutas, santykiaudamas su

paveldo vertėmis santykiaudamas visuomenės poreikius tenkina (žr. skyrių „Komercinis aksiologinis santykis“).

Darbe vartojamos sąvokos. Sąvokos, kurios teorijoje nėra nusistovėjusios arba šiame darbe vartojamos tik tam tikra konkrečia reikšme, arba yra pirmą kartą išverstos iš užsienio kalbos, pateikiamos žemiau:

Profesionalusis (oficialusis?) paveldo diskursas (angl. Authorized Heritage Discourse) – Tyrėjos Laurajane Smith sukurta teorija apie Vakaruose XIX a. užgimusį ir visą XX a. išlikusį gyvybingą paveldosaugos diskursą, kurį suformavo XIX amžiuje staigius socioekonominis pokyčius patyręs elitas kartu su senovės paminklų apsaugos entuziastais – profesionalais. Nuo XX a. trečiojo dešimtmečio diskursas tapo paveldosaugos teisėkūros pagrindu ir daugelyje šalių tebėra teisinės-administracinės paveldosaugos sistemos pagrindas.

Kultūros paveldo aksiologija – (gr. axia – vertybė) kultūros paveldo verčių prigimtį, savitumus, vertinimo pagrindus ir kriterijus aiškinanti kultūros paveldo teorijos dalis.

Profesionalai – Siekiant aiškumo, profesionalo sąvoką reikėtų išskaidyti į teoretiko/tyrėjo ir praktiko sąvokas. Tiek pirmojo, tiek antrojo veikla remiasi mokslo, kaip kultūros paveldo identifikavimo, faktų apie paveldo objektus išgavimo priemone. Tačiau praktiko sąvoka siekiama apibūdinti valstybės aparato tarnautojus, besinaudojančius mokslo sukonstruotomis¹⁸ tiesomis apie kultūros paveldą, o vartojant teoretiko/tyrėjo sąvokas, norima įvardinti tiriamąją veiklą užsiimančių institucijų atstovus ar pavienius mokslinę akreditaciją įgijusius tyrėjus, kurie savo pirminiu tikslu laiko fundamentaliuosius kultūros paveldo tyrimus.

Verčių identifikavimas – kultūros paveldo verčių nustatymas, identifikavimo terminas darbe pasirinktas kaip labiausiai neutralus teorijų, aiškinančių paveldo verčių pažinimo (epistemologijos) būdus, atžvilgiu.

Valorizacija – (angl. valorization) paveldo verčių sklaidos kontekste ir šiame darbe *valorizacija* suvoktina kaip vertės suteikimas bet kokių su paveldo objektais ar vietovėmis atliekamų veiksmų metu (net ir priskyrimo paveldui metu), gali būti sąmoningas ir nesąmoningas. Pavyzdžiui, naujai funkcijai pritaikomas paveldo objektas įgauna verčių, kurių iki tol neturėjo. Sąvoka vartojama, norint įrodyti, kad paveldo vertės neatrandamos, tačiau, sukuriamos ar bent jau pakeičiamos.

---

¹⁸ „Konstravimo“ sąvoka pasiskolinta iš J. Potter, kuris stengiasi atskleisti būdus, kuriais mokslininkai pateikia ir įtvirtina savo realybės versijas. Žr. Potter J. *Representing reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*

Kultūros paveldo vertės – kultūros paveldo objekto reikšmingumą sudarantys dėmenys, priešastys, dėl kurių norima išsaugoti vieną ar kitą objektą. Verčių įvairovė labai didelė, tačiau jas vienija redukcionistinis verčių sistemų sudarinėtojų požiūris, vertinama tam tikruose kontekstuose: politiniame, ekonominiame, edukaciniame, religiniame, estetiniame, istoriniame ir kt. Paprastai visada sutariama atskirti vertes, kurios sudaro kultūrinį reikšmingumą, ir vertes, kurios sudaro ekonominį reikšmingumą. Šiame darbe bus aiškinamasi, kaip randasi kultūrinį reikšmingumą sudarančios vertės.

Antivertės - Jei daugelio teoretikų darbuose pagrindiniu veiksniu su paveldu lėmėju laikomos vertės, tai kai šiame darbe aktuali ir *antivertės* sąvoka pabrėžianti tai, kad dėl tam tikrų socialinių priešasčių gali egzistuoti ir tokie dalykai kaip nuvertinimas, devalvavimas, devalorizacija, ignoravimas ir panašūs, kurie iš esmės nėra grindžiami argumentais, tačiau siekiant suprasti elgesio su paveldu motyvus yra svarbūs kaip tyrimo objektas. *Antivertės* paprastai pasireiškia kultūros paveldo disonansuose, pavyzdžiui, medinio būsto nuvertinimui didelės įtakos turi medinės architektūros traktavimas, kaip socialiai neprestižinės arba neilgaamžės.

Paveldo disonansas (lot. dissonans – skirtingai skambantis) iš muzikos teorijos pasiskolintas ir G. J. Ashworth ir J. E. Tunbridge pritaikytas terminas, kuris, neeksplikuojant paveldo verčių kilmės teorijos, apibūdina reiškinį, kuomet skirtingi individai ar jų grupės skirtingai vertina tą patį kultūros paveldo objektą ar jų grupę ir gali vesti prie socialinio susiskaldymo ar konfliktų.

Socialinis konstruktas (socialinis konstravimas) – sociologinis terminas, pasiskolintas iš Peter'io L. Berger'io ir Thom'o Luckmann'o veikalo *The Social construction of Reality* (1966), reiškiantis fenomeną, kuris konkrečioje kultūroje ar visuomenėje egzistuoja vien todėl, kad žmonės „sutaria“ elgtis taip, tarsi jis egzistuotų arba laikytis tam tikrų, visuotinai priimamų, konvencinių normų. Pav., bene labiausiai paplitęs socialinis konstruktas yra pinigai, kurie yra vertingi vien dėl to, jog yra visuomenėje sutartinai vertinami. Palyginimui galima paminėti, kad laikant paveldo vertes socialiniu konstruktu jas galima lyginti su pinigais, nes pastarieji taip pat remiasi verte, kuri yra abstrakcija, pasireiškianti per santykį (mainus).

I SANTYKIO SU KULTŪROS PAVELDU RAIDA IR AKSIOLOGIJA

Paveldosauga suvokiama, kaip modernus XIX a. vid. užgimęs judėjimas, kuris motyvuojamas vienokia ar kitokia objektų, kuriuos siekiama išsaugoti, verte. Pati paveldo vertės sąvoka per XIX a. ir XX a. evoliucionavo ir tapo teoriniuose darbuose ir teisiniame-administraciniame valstybės aparate naudojama teorinė ir juridinė kategorija. Tačiau, paveldo verčių sąvokos institucionalizacija anaipol nieko nesako apie jų pačių prigimtį, nes, natūralu, kad žmogaus santykis su praeities reliktais ir sąmoningas to reguliavimas nėra nei dvidešimto, ir net ne devyniolikto amžiaus išradimas, o turėjo egzistuoti visais laikais.

Antai Olivier Poisson'o antropologiniu išaiškinimu, žmonių bendruomenių gyvenime praeities reliktai turėjo būti suvokiami kaip neįsisavinti objektai ar teritorijos, tam tikri „svetimkūniai“, kurie, ilgai, dėl žmogiško poreikio racionalizuoti ir sisteminti gyvenamą aplinką, buvo „nukeliami“ į kitus istorinius ar mitologinius laikus¹⁹. Šie kito laiko ar net pasaulio objektai, anot antropologo, visada kėlė žmonių susidomėjimą ir tapdavo kokių nors asociacijų taikiniais. Turėdamas galvoje Renesanso epochoje prasidėjusį Antikos kūrinių „atradimą“, autorius teigia, kad šioje epochoje Antikos reliktai įgavo pavyzdžių ir simbolių vertes. Vadovaujantis tuo pačiu požiūriu, galima teigti, kad Viduriniaisiais amžiais Antikos reliktai, veikiai buvę susieti su pagonybe, kaip krikščioniškos kultūros antipodu ir įgavo *antiverčių*.

XIX a. Europos santykis su praeities reliktais ima sparčiai intensyvėti tiek dėl Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, atvėrusios liaudžiai teisę ir atsakomybę nuspręsti, kaip elgtis su elito palikimu, tiek dėl išigalinčio skrupulingo istorizmo ir pirmųjų archeologinių bandymų moksliskai „priartėti“ prie praeities, tiek dėl nuo XIX a. vid. imančios formuotis diskusijos, kokios pozicijos reikėtų laikytis senųjų statinių atžvilgiu. Būtent pastarojoje galima pastebėti besiformuojančią materijos autentiškumo sampratą ir pastangas surasti argumentus, kuriais galima būtų pagrįsti vieną ar kitą paminklų atžvilgiu užimamą poziciją. Nepaisant to, kad ryškiausi „antipodai“ E. Viollet-le-Duc ir J. Ruskin iš esmės skirtingai bandė apibrėžti architekto-restauratoriaus santykį su praeities kartomis ir atsakomybe ateičiai, abu jie atstovavo socialinio elito gretas ir gerbė praeities vertybes, kaip paveldimą duotybę, vertingą „iš pačios savęs“.

Panašiausią į tą, kokią vartojame šiandien, kultūros paveldo vertės sąvoką suformavo ir pirmasis įrodyti, kad kultūros paveldo vertinimas yra neatsiejamas nuo visuomenės raidos, o,

---

¹⁹ Poisson O. *Pour une histoire des monuments historiques // Domestiquer l'histoire.* – p. 172-176

svarbiausia, būdamas priklausomas nuo dabarties diskurso²⁰, yra menkai kritiškai suvokiamas ir kvestionuojamas, dar 1903 metais savo darbe *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung*²¹ praktiniais sumetimais, t. y. siekdamas supažindinti skaitytoją su rengiamo Austrijos kultūros paminklų apsaugos įstatymo projektu, XX a. pradžiai derama terminija bandė Alois Riegl'is. Autorius pirmasis pradėjo teigti, kad vertes paveldo objektai įgauna per modernų visuomeninį kontekstą, kuriame jie yra matomi ar naudojami, o dėl atradimams prilygstančių išvalgų revoliucingumo, vienalaikiškumo ir argumentų galios paaiškinti žmonių socialines motyvacias, terminą, *Kunstwollen*²² Alois Riegl teksto vertimui į anglų kalbą įvadą parašęs Kurt W. Foster lygina su Sigmunt Freud'o *libido* „atradimu. A. Riegl teigė egzistuojant kultūriškai apspręstą žmogaus gebėjimą pajusti paminklo *senumo vertę*. Pastaroji esanti suvokiama iracionaliai bei emocionaliai, siejama su amžiumi, kuris Europos kultūrose yra suprantamas kaip atminties ir vertybių, ilgainiui istoriškai susietų su konkrečiais paminklais ar vietovėmis, tikrumo įrodymas. Anot A. Riegl'io *senumo vertės* pajautimas yra būdingas išimtinai Vakarų kultūrai ir paties A. Riegl'io kildinamas iš XIX istorijos mokslo pažangos bei individo mąstymo emancipacijos²³. Šie pastebėjimai dar XX a. pradžioje teoriniu lygmeniu privertė suabejoti objektyvaus kultūros paveldo vertinimo galimybe.

Tačiau A. Riegl'io aksiologinė teorija nesusilaukė didelio populiarumo kuriant nacionalines paveldosaugos sistemas ir naujai atrasta buvo tik XX a. besibaigiant. Taip nutiko veikiausiai todėl, kad gerokai pralenkiantis laikmetį antropologinis jos pobūdis, aiškinantis apie paveldo verčių egzistavimą dabarties visuomenių istoriškai suformuotuose įsitikinimuose ir absoliučių meno vertės kriterijų nebuvimą, niekaip negalėjo būti pritaikytas ne tiek demokratiškų kaip šiuolaikinės, o Europos atveju, kartais ir autoritarinių valstybių praktiškiems teisinės-administracinės paveldo apsaugos sistemos reikalavimams. Europoje paveldosaugos institucionalizacija ypač suaktyvėjo tiek po Pirmojo pasaulinio karo sparčiai kuriantis tautinėms valstybėms ir atsiradus poreikiui atkurti karo suniokotų miestų architektūrinį veidą²⁴, tiek po Antrojo, padariusio dar didesnės žalos. Ėmusis tarptautinių teisinių priemonių, visas dėmesys buvo sutelktas į siekį apibrėžti materijos autentiškumo klausimą ir techninius elgsenos su paveldu principus, kurie iš esmės kilo iš XIX a. antr. p. - XX pirm. p. didžiųjų

---

²⁰ *Diskursą suvokiant socialinių mokslų prasme, kaip institucionalizuotą mąstymo būdą, kuris gali būti išreiškiamas per kalbą, socialinių ryšių suvokimą.*

²¹ Riegl A. *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung*

²² Nors sąvoka „Kunstwollen“ ištisa šimtmetį buvo diskusijų objektu, bendriausia prasme priimta ja apibūdinti epochos arba tautos meninę intenciją, kuri, esa, atsispindinti tiek populiariajame, tiek aukštajame mene, ir esanti estetinio stiliaus evoliucijos varikliu.

²³ Riegl A. *The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin* // *Oppositions*, No. 25, 1982. - p. 29

²⁴ Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*. – The University of York, 1986. – p. 230

architektūros restauravimo teorijos diskusijų. Šiuos siekius vainikavo pagrindinius principus įkūnijančios ir vėlesniuose tarptautiniuose tekstuose atramos tašku laikomos *Atėnų*²⁵ ir *Venecijos*²⁶ *chartijos* bei iš pastarosios sekęs Tarptautinės paminklų ir paminklinių vietovių tarybos įsteigimas. Su pastarąja itin išaugo ir konservavimo bei restauravimo specialistų vaidmuo, kurių pagrindiniu amato tikslu ir tarpusavio diskusijų tema tapo tinkamo balanso tarp istorinių ir meninių vertybių išlaikymas²⁷ patį paveldo vertybių objektyvumo klausimą paliekant nebent universitetų auditorijoms.

Tik XX a. 9 deš. atsiradęs raginimas perkelti dėmesį nuo fizinio autentiškumo prie žmogiškojo pažinimo²⁸ rodo, kad tarp tyrėjų stiprėjo įsitikinimas, jog vertybių, kaip paveldosaugos politikos įrankio reiktų ieškoti visuomenėje, o ne pačių objektų fiziniame materialume: pamažu ėmė ryškėti kultūros paveldo vertybių idėjos, kaip socialinio konstrukto, sąvoka. Randasi nauja kultūros paveldo, kaip ištekliaus traktuotė. Kas, pliuralistinės visuomenės sąmonė, įvardinama kaip postmoderni, atvėrė verslui galimybę laisvai paveldo vertybių panaudai ar verslo vertybių pamažu „klibina“ visuomenės tikėjimą prigimtiniu paveldo vertingumu, o, galbūt, dogminės tarptautinės paveldosaugos teiginiai, neatlaikę nacionalinių tradicinių paveldosaugų trinties²⁹, po truputį liberalizuoja vertybių skalę, vis dar lieka atviru klausimu.

---

²⁵ *Atėnų chartija* // Icomos.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.icomos.org/athens_charter.html>

²⁶ *Venecijos chartija* // Icomos.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.icomos.org/venice_charter.html>

²⁷ Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*, p. 421

²⁸ Lipe W. D. *Value and Meaning in Cultural Resources* // *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies*, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 288

²⁹ Kulevičius S. *Kultūros paveldo autentiškumas: reliatyvistinė perspektyva* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo byla: vieno požūrio likimas. – Vilnius: LII leidykla, 2006. – p. 150

II OFICIALUSIS TEISINIS-ADMINISTRACINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS

II. 1 Specialistų instituto vaidmuo paveldo verčių konstravime

Pats objekto pavertimas paveldu arba „įpaveldinimas“ (pranc. *patrimonialisation*)³⁰, pasak Jeano-Michelio Leniaud'o, negalimas be utilitarumą praradusio objekto suvokimo, kaip savasties, atitikimo vieno iš dabartyje egzistuojančių vertingumo kriterijų ir iniciatorių, kuriais paprastai tampa paveldo oficialiai arba neoficialiai institucionalizuoti paveldo ekspertai. Potencialaus paveldo išsaugojimo šalininkas privalo pateikti argumentus, dėl kokių priešasčių vienas ar kitas objektas turėtų būti paskelbtas saugotinu, ar net pretenduoti į ekonominę valstybės globą. Šie argumentai, sutartinai vadinami „vertėmis“, valstybės aparato pasitelkiami³¹ įrankiu šiuolaikinei paveldosaugos politikai vykdyti. Įprastai šiuolaikiniu paveldo politikoje demonstruojamu suvokimu kultūros paveldo apsaugos atrankos ir edukacijos funkcijos priskiriamos specialistams, dalyvaujantiems atsakingų valdžios institucijų kultūros paveldo apsaugos ir gaivinimo veikloje, kurią vykdyti šioms institucijoms yra pavedusi tauta, o viršnacionalinių, tokių, kaip antai į UNESCO *Pasaulio paveldo sąrašą* įtrauktų 878 vertybių atžvilgiu - visa žmonija³².

Specialistų vaidmuo tampa aktuali ten, kur rinkos dėsniai bei dažnai jų įtakoti efemeriški visuomenės skonio „bangavimai“ beatodairiškai eliminuoja tam tikrą paveldo dalį iš intereso ribų arba pasmerkia ją užmarščiai. Valstybės objektui suteikiamas modernus paminklo statusas byloja tai, kad pastarasis yra praradęs savo praktinę vertę, o taip pat sukuriamas barjeras jo transformacijoms. Tokie objektai tampa savotiškais „istorijos benamiais“, priklausomais nuo viešųjų ir privačių saugotojų. Ekonomikos ir visuomenės „skonio“ pokyčiai tokius objektus paverčia lengvai pažeidžiamais³³. To pavyzdžiais gali būti visuomenės susidomėjimo nekeliantys archeologiniai radiniai arba nekenčiamos praeities epochų statiniai, pavyzdžiui, socializmo laikotarpio architektūra Lietuvoje, taip pat,

---

³⁰ sąvoka, pirmą kartą pavartota Jeano-Michelio Leniaud'o ir skirta apibūdinti praeities relikto pripažinimą kultūros vertybe žr. J.-M. Leniaud, *L'Utopie française. Essai sur le patrimoine*, Paris: Menges, 1992, p. 3-4

³¹ Pvz., Lietuvoje nekilnojamojo kultūros paveldo valstybinio vertinimo funkcijas atlieka Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos taip vadinamų Vertinimo tarybų posėdžių metu.

³² Žr. *Pasaulio paveldo konvencija* // World Heritage Centre [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 3 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://whc.unesco.org/en/convention/>>

³³ Kurt W. Foster. *Monument/Memory and Mortality of Architecture* // *Oppositions*, No. 25, 1982. - p. 34

kultūrinės raiškos būdai, einamuoju momentu didžiosios dalies vietos žmonių suvokiami kaip žalingi ir nereikalingi šiuo metu dominuojančiai kultūrai ir tradicijai³⁴, kaip antai Lietuvoje, modernusis menas. Reikšmingumo identifikavimo būdus bandęs surasti W. D. Lipe teigia, kad paveldo propaguotojų misija - įteigti visuomenei, kad asociatyvinė, estetinė ir informacinė vertės yra svarbiausios ir jas reikia išlaikyti, net jei tai neduoda tiesioginės finansinės grąžos. Pastarasis specialistus mato kaip mokslinių verčių gynėjus, nes, esą, tai kone vienintelės vertės, retai kada derančios su ekonominėmis, dažniausia gulančios į skirtingas „svarstyklių“ puses³⁵.

Viena iš teisinės-administracinės paveldosaugos esminių probleminių bruožų yra pasirinkimas, ką saugoti. Objektivi ekonominė logika paprastai nulemia tai, kad suformuojami konkretūs apsaugos prioritetai, tačiau, principai, kuriais vadovaujantis jie formuojami, anaipol nėra finansiškai apsprendžiami, o juolab, savaime suprantami. Čia būtina ieškoti politinių ir kultūrinių motyvų bei argumentų. Paveldo specialistai yra žmonės, kurie savo profesinės ir mokslinės kompetencijos dėka geba argumentuoti vienus ar kitus su kultūros paveldu susijusius sprendimus ir santykių su visuomene disponuoja tam tikru aprioriniu „žinojimu“, kas yra vertinga, o kas ne. Tačiau nuo XX a. pab. jų argumentų galia ima prarasti savo nekvestionuojamą statusą, kaip ir visuose socialiniuose institutuose, postmodernizmas bando analizuoti modernizmo diskursus, kurių dominavimą teigia atsisakęs. Tikėtina, kad tai, jog teisinė-administracinė paveldosauga yra linkusi paveldo vertes traktuoti kaip „prigimtinės“, yra nulemta jos genezės bei santykio su pačiu paveldu raidos.

Istoriškai specialistų institutas visada buvo susijęs su visuomenės valdančiuoju elitu. Tai gerai žinoma iš mecenatystės istorijos. Tokių tendencijų pastebėję paveldo teoretikai linksta manyti, kad ir vienus ir kitus vienija bendras diskursas, kurį, esą, šiuo metu jau galima „demaskuoti“³⁶. Laurajane Smith siūlo teoriją, kuria siekia generalizuoti visą XIX-XX a. amžių paveldosaugos, kaip institucionalizuotos veiklos fenomeną. Akcentuodama profesionalų (architektų, archeologų, istorikų) bei nacionalinės valstybės kūrimosi proceso vaidmenį XIX ir XX amžiuose, tyrėja stengiasi atskleisti teisinės-administracinės paveldosaugos, kaip diskurso, bruožus, o į paveldo vertes siūlo pažvelgti ne į kaip nulemtas paveldo objektų fizinių savybių, kaip tai esti įprasta valstybiniame valdyme, tačiau suvokti jų istorines (išorines) priežastis. Valstybinio paveldo valdymo evoliucijos nulemtą požiūrį L.

---

³⁴ Serageldin M. *Preserving the Historic Urba Fabric in a Context of Fast-Paced Change* // Research on the Values of Heritage (1998 – 2005) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per Internetą <http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/valuesrpt.pdf>

³⁵ Lipe W. D. *Value and Meaning in Cultural Resources*, p. 293

³⁶ Žr. Smith L. *General Introduction*, p. 3-21., taip pat žr. Choay F. *The Invention of the Historic Monument*

Smith apibūdina savo sukurta angliška sąvoka – *Authorized Heritage Discourse*³⁷. Lietuvių kalboje dar nepaplitusio termino, plėtojančio idėją apie oficialiojo valstybinio kultūros paveldo valdymo aparato nustatomų verčių diskursyvų, istorinių aplinkybių nulemtą pobūdį, dar vadinamą vakarietišku arba „specialistišku“ paveldo traktavimu. Vienas iš vertimo variantų galėtų būti *Profesionalusis paveldo diskursas*.

Manoma, kad jau paties žodžio „paveldas“ (angl. *heritage*, pranc. *patrimoine*) genezėje yra užkoduotas per XIX a. sparčios aplinkos kaitos sukeltą baimę atsiradęs „pasakojimas“ (naratyvas) apie paveldimumą arba tam tikrų tradicijų bei vertybių tęstinumo neišvengiamumą³⁸. Šis diskursas susideda iš keturių esminių tarpusavyje susijusių elementų. Pirmasis pabrėžia įgimtą kultūros paveldo objektų estetinę vertę, antrasis gi teikia pirmenybę materialumui, ypač, monumentalumui, trečiasis kalba apie pareigos bei globos jausmą, kurį esą turi turėti visi geri piliečiai, o ypač, kultūros paveldo specialistai ir ekspertai, na, o ketvirtasis tvirtina, kad tapatybės idėja gali būti paremta tik bendro paveldo egzistavimu³⁹. Su pastaruoju elementu siejamas ir didysis XIX a. nacionalizmo naratyvas, konstruotas ant bendros istorijos ir bendro paveldo „kurpaliaus“, be skrupulų skaldęs imperijas ir kūręs naujas teritorinio identiteto formas⁴⁰.

L. Smith antrina ir Françoise Choay, manydama, kad galia, didybė ir grožis su paminklo sąvoka pradedami sieti maždaug dar XVII a. ir palaiptiesiems skinasi kelią į viešąją mąstyseną ir estetinį pajautimą. Monumentalumas, anot jos, taip pat yra neatskiriama europietiškosios pasaulio vizijos dalis, kurioje paveldo vertės suvokiamos kaip universali ir paveldima duotybė. Tokia vizija būdinga ne tik Europos tautoms, tačiau nuolat tiek praeityje, tiek dabartyje bandyta primesti ir kitoms kultūroms⁴¹. Paminklai (angl. *monuments*) laikomi istorijos, bet ypač kultūrinės ir techninės europiečių, kaip taisyklė – elito, kurio pagrindą XIX a. sudarė aristokratija, pažangos liudytojais. Monumentaliosios estetikos pagalba per simbolinį materialų stabilumą užsitikrinama socialinių vertybių, propaguojamų su jomis save siejančios visuomenės dalies, kultūrinė ir politinė legitimacija. Istoriniuose Europos šedevruose atsispindintys estetiški ir istoriniai pasiekimai, ilgą laiką lengvai buvo pasitelkiami naujų Europos didžiųjų naratyvų, tokių kaip nacionalizmas, universalizmas,

---

³⁷ Feintuch B. *Review of the Larajane Smith's book „Uses of Heritage“* // [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 7 d.]. Prieiga per Internetą:

<<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/3078/MAR2007.2.34.pdf?sequence=1>>

³⁸ Smith L. General Introduction, p. 6

³⁹ Ibid., p. 6

⁴⁰ Graham B. Ashworth G. J. and Tunbridge J. E. *The Geography of Heritage*, p. 12

⁴¹ Choay F. *The invention of the Historic Monument*, p. 57

racionalumas ir modernybės progresas, reprezentacijai⁴². Per XIX a. tokie veiksniai kaip „elitas“, „paminklai“ ir „pažanga“ tampa sunkiai atsiejama vieno diskurso elementais.

Aristokratų istoriškai įgyto paveldimumo jausmo bei šiam visuomenės sluoksniui dirbusių paveldo profesionalų dėka prigijo prielaidos apie „prigimtinės“ („vidinės“) ir statiškas paveldo vertes bei autentiškumą, kuris „matuojamas“ pagal atitikimo įsivaizduojamam pirminiam būties pavidalui kokybę, kvestionuotina tampa dabarties teisė kaip nors kištis ar prisidėti prie paveldo objekto prasmės kūrimo. Taip pat, specialistų vaidmens reikšmingumui išlaikyti visuomet rasis negebančių suvokti paveldo verčių, nepakankamai išsilavinusių, profaniškų pažiūrų, kuriems nedera kištis į sprendimų dėl paveldo priėmimą. Šiuo požiūriu, per visą XX amžių gyvavusiu Vakarų Europoje, tik tinkamai paruošti ir edukuoti bei „įgavę“ atitinkamą pagarbos laipsnį „kultūros vertybių“ atžvilgiu, t. y. profesionalai, ir tik jie, galėjo užsiimti materialių paveldo resursų valdymu. Edukacinė specialistų funkcija kildintina iš eksperto pareigos atitinkamai auklėti visuomenę ir atskleisti jai prigimtinės paveldo objekto vertes. Be to, tai sudaro *profesionaliajam diskursui* galimybę nuolat atsinaujinti, t.y. naujai patvirtinti tokio požiūrio būtinybę visuomenėje⁴³.

Dar daugiau, *profesionalusis paveldo diskursas*, L. Smith nuomone, iš likusios visuomenės dalies daro „pasyvius vartotojus“. Kaip ir John Urry „išrastame“ „turistiniame spoksojime“ (angl. „*tourist gaze*“)⁴⁴ žiūrėtojo dėmesį fiksuoja tik kritiškai nepatirtas ir neapmąstytas išorinis materialumas ir estetinė vertė, o pats žiūrėtojas paverčiamas pasyviu verčių, kurias paveldo objektas reprezentuoja, t. y. kuriomis rūpinasi ir propaguoja paveldo ekspertai, vartotoju. „Spoksotojas“ nesuvokia, kad *profesionalusis diskursas* pats savaime taip pat tėra verčių ir prasmų kūrimo procesas, rūšiavimas ir vertinimas. Dėl tokio „pasyvaus stebėtojo“ mentaliteto, vienos socialinės ir kultūrinės vertės be pasipriešinimo įgyja, o kitos lengvai praranda savo legitimumą visuomenėje⁴⁵.

Kita vertus, gali būti, kad prie specialisto ir likusios visuomenės dalies socialinio santykio formavimo prisideda ir pati žmogaus psichologija. Eksperto instituto visuomeninį reikšmingumą bandyta paaiškinti ir gamtamoksliškai: neseno eksperimento metu išsiaiškinta, kad eksperto, kaip

---

⁴² Choay F. *The invention of the Historic Monument* p. 15

⁴³ Smith L. *General Introduction*, p. 10

⁴⁴ Urry J. *The Tourist Gaze* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.lt/books?id=8jRiz-yPEnMC&dq=tourist+gaze&printsec=frontcover&source=bn&hl=lt&ei=_Q2-SYzQOsuPsAahrHoDg&sa=X&oi=book_result&resnum=4&ct=result#PPA18,M1>

⁴⁵ Smith L. *General Introduction*, p. 10

socialinio instituto, nuomonė „išjungia“ tam tikras už kritinį vertinimą atsakingas individo smegenų sritis, kitaip tariant, „išvaduoja“ nuo vertinimo⁴⁶.

L. Smith *profesionalusis paveldo diskursas* priimtinas kaip teorija, paaiškinanti nacionalinių paveldosaugos sistemų genezę, visuomeninio elito bei profesionalų institutų tarpusavio sąveiką europietiškos bei iš jos kilusių valstybinio valdymo sistemose ir kai kurias teisinės-administracinės paveldosaugos ypatybes, apsprendžiančias būdus, kaip į kultūros paveldo vertes įmanoma žvelgti iš valdininko perspektyvos.

XX a. teorinėje mintyje ir praktikoje kylančių prieštaravimų spaudžiamas tarptautinės teisės dinamizmas žada permainų, kurių užuomazgos atsispindi ICOMOS parengtame *Naros autentiškumo dokumente* (1994)⁴⁷. deklaruojami principai. Turint galvoje europietiško kultūros paveldo specialisto modelio akivaizdžias sąsajas su išimtinai vakarietiška paveldosaugos tradicija, *Naros dokumento* pranašaujamas kultūrinis multiperspektyviškumas žada išjudinti šio instituto vaidmenį paveldosaugos sistemoje, o ypač kultūros paveldo vertinimo procese. Naroje priimtas tekstas išsikelta dilemą, „jei visos sociokultūrinės perspektyvos yra pripažįstamos, o nuo visuomeninių konfliktų sauganti sąlyga yra šaltinių, kuriais grindžiamas autentiškumas ir iš jo kylančios vertės, tikrumas ir patikimumas, tai kas tuomet turėtų prisiimti atsakomybę už patikimumo ir tikrumo supratimą, kuris, anot paties teksto, priklauso tai pačiai kultūrinio reliatyvumo kategorijai?“, pastebėtą dar S. Kulevičiaus, siūlo spręsti arba paveldo priklausymo pirmumo, arba grynai neutraliu politinių interesų derinimo būdu, stengdamasis absoliučiai atsiriboti nuo bet kokių išankstinių teorinių rėmų ir vos ne su intencija perkelti problemą į įvairių grupių interesus be jokio ideologinio atspalvio derinančios socialinės politikos sferą.

Pastebėtina tendencija, kad „bendros ramybės“ vardan Europos valstybės stengiasi atsisakyti visų galimų politinių paveldo asociacijų, tarp jų ir nacionalistinių (kurios tarnavo pagrindu nacionalinių paveldo apsaugos sistemų kūrimosi laikotarpiu, kitaip tariant, kūrė *profesionalųjį diskursą*, pajėgų teigti apie bendros tautos tapatybės kūrimą per bendro tautos kultūros paveldo idėją⁴⁸) ir pereiti prie kokio nors europinio bendrojo vardiklio. Kaip tai padaryti dėl pačios Europos multiperspektyviškumo, lokalinio tęstinumo ir bendros tradicijos nebuvimo, nepavyksta

---

⁴⁶ Callaway E. *Brain Quirk Could Help Explain Financial Crisis* // New Scientist [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.newscientist.com/article/dn16826-brain-quirk-could-help-explain-credit-crunch.html>>

⁴⁷ *Naros autentiškumo dokumentas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm>

⁴⁸ Smith L. *General Introduction*, p. 6

vienareikšmiškai atsakyti. Kai kurių autorių nuomone, kai kurie bandymai rizikuoja būti pritempti, kaip antai žmogaus teisių ir įstatymo viršenybės idėjos arba kompromisinis „Europos įvairovės, kaip stiprybės ir pranašumo“ idėjinis konstruktas⁴⁹.

Akivaizdu viena, senasis *profesionalusis paveldo diskursas* keičiantis sociopolitiniam Europos kontinento kontekstui, pamažu praranda savo įtikinamumą. Ilgametės darbo multikultūrinėje Europos bendrijoje patirties dėka paveldo profesionalai ima pastebėti, kad vertė nėra kažkas „iškalto akmenyje“. Paveldo specialisto vaidmuo, tuo tarpu, pamažu panašėja į vadybininko, nebeapsiribojančio praeities relikto atranka, vertinimu ir tvarkyba, tačiau bandančio suderinti įvairių socialinių ir kultūrinių grupių skirtingus požiūrius ir tų pačių objektų interpretacijas, bei, svarbiausia, numatyti savo veiksmų pasekmes.

II. 2 Oficialioji paveldosauga: tarp vertinimo ir vertės suteikimo

Jei didžiosios XX a. dalies Europos teisinės-administracinės paveldosaugos retorika buvo pagrįsta teiginiais apie paminklų ir jų autentiškumo išsaugojimą, tai XX a. 10-ajame dešimtmetyje valstybinės paveldosaugos sistemos tikslu nebelaikoma saugoti materiją dėl jos pačios, tačiau siekiama išlaikyti ir formuoti vertes, įkūnytas konkrečiame materialiam paveldo objekte ar jų grupėje⁵⁰. Paveldo verčių identifikavimo tikslas yra surasti teisingiausią kelią priimant praktinius sprendimus, turinčius padėti išsaugoti šias vertes fizinių objektų ir vietovių konservavimo būdu⁵¹. Teisinėje-administracinėje sistemoje vertės turi tapti juridiniu instrumentu, t. y., bet koks iš jų apibrėžimo kylantis administracinis veiksmas privalo būti praktiškai įgyvendinamas, dėl to pats vertinimo modelis gali gerokai „atitrūkti“ nuo mokslininkų teoriniais samprotavimais pagrįsto idealiojo varianto ir, dėl tos pačios priežasties, lyginant su teorine mintimi, teisinė-administracinė paveldosauga pasižymi dideliu inertiškumu.

Galbūt todėl valstybinei paveldosaugai vis dar trūksta aiškesnio apibrėžimo, „vidinėmis“ ar „išorinėmis“ ji laiko kultūros paveldo vertes. *Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme* numatoma, kad paveldo objektas pasižymi tam tikrais bruožais, kurie vertingi

---

⁴⁹ Čepaitienė R. *Šiuolaikinė paveldosauga: dvi vertinimo perspektyvos*, p. 57

⁵⁰ *Values and Heritage Conservation: Research Report*

⁵¹ Ibid.

etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu ir vadinami *vertingosios savybėmis*⁵². Vertingosios savybės – tai materialūs objekto elementai, kurie, ekspertams sutarus dėl paveldo objekto verčių (pati paveldo vertės sąvoka Įstatyme netgi nėra apibrėžiama, o šiame darbe naudojama, kaip išvestinė) ir išdėliavus, kokie fiziniai objekto bruožai jas sudaro⁵³, apibrėžiami, kaip teisinės apsaugos objektai. Kad teisinė-administracinė traktuotė Lietuvoje kildina vertes iš šių materialių objekto bruožų, t. y. nusako jas, kaip „vidines“ ir vienareikšmiškai nuo materijos priklausomas, rodo ir tai, kad būtent *vertingųjų savybių* turėjimas arba neturėjimas apibrėžia skirtį tarp „paveldo“ ir „nepaveldo“: kultūros vertybė apibrėžiama, kaip šių *vertingųjų savybių* visuma⁵⁴. Šios objekto materialiosios savybės laikomos ir jo reikšmingumo priežastimi: „Nekilnojamasis kultūros paveldas skirstomas pagal [...] reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį⁵⁵“.

Iš aiškios paveldo verčių kilmės apibrėžties teisėje nebuvimo kyla ir kita problema: oficialiosios paveldosaugos organai, kol kas būdami vieninteliai atsakingi nacionaliniu ar viršnacionaliniu lygiu už verčių identifikavimą, retai ima domėtis subtilių skirtumų tarp *vertinimo* (angl. *valuing*) bei *vertės suteikimo* (angl. *valorizing*), kuris nusako intervencinį bei interpretacinį objekto identifikavimo paveldu pobūdį. Tai reiškia, kad teisėkūroje neakcentuojama tai, jog pats identifikavimo procesas paprastai suteikia objektui naują prasmę ir vertę.

Getty instituto mokslininkų pateikiamuose iliustratyviuose teoriniuose pavyzdžiuose atskleidžiama, kaip siekiant išsaugoti objektą dėl jo istorinės vertės, stengiamasi ją maksimizuoti išryškinant edukacinį potencialą, kuriuo pirmiausia pasinaudotų vidurinės mokyklos moksleiviai ir vietos bendruomenės. Su šia vieta susiję pasakojimai prisidėtų prie jų grupinio identiteto stiprinimo. Kita vertus, alternatyvus pavyzdys rodo, kad išsaugojus tą patį objektą kaip potencialų ekonominės naudos šaltinį, būtų imamas kitų jo verčių didinimo, paskatinant turistų srautus ir finansinių išteklių į regioną įplaukas. Dalis objekto turėtų būti rezervuota automobilių stovėjimo aikštelėms, dovanų parduotuvėms bei kitai lankytojų aptarnavimo infrastruktūrai, užuot būtų imtasi istorinio kraštovaizdžio interpretavimo ir konservavimo.

Akivaizdu, kad konkretaus pasirinkimo pranašumą lemia kontekstas ir aplinkybės, tačiau kur kas svarbiau suvokti, kad oficialioji konservavimo praktika anaipol nėra vien tik techninis po objekto

⁵² Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 2 str. 40 punktas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.kpd.lt/iNrI-761>>

⁵³ Dažniausiai tai būna nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos narių argumentacija, išdėstyta apskaitos dokumentuose ir posėdžiuose vykstančių diskusijų metu.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 2 str. 21 punktas.

⁵⁵ Ibid., 3 str. 1 punktas.

paskelbimo vertybe vykstantis procesas. Net ir kiekvienas techninis paveldotvarkinis sprendimas - kaip išvalyti objektą, kaip sustiprinti struktūrą, kokias naudoti medžiagas turi įtakos tam, kaip objektas bus suvoktas, suprastas ir naudojamas ir kaip jis bus perduodamas ateities kartoms. Nepaisant deklaruojamų minimalios intervencijos, grįžtamumo ir autentiškumo išsaugojimo principų, sprendimas dėl bet kokios paveldotvakinės intervencijos suteikia prioritetą kuriam nors konkrečiam verčių rinkiniui ir konkrečiai įtakoja objekto lankytojų patirtį⁵⁶.

Antai, iš pirmo žvilgsnio techninis veiksmas – restauracija, gali būti matytina kaip socialinio verčių konstravimo priemonė. Tokią idėją suponuoja dar XX a. pr. A. Riegl'io aprašytos meninės *naujumų vertės* fenomenas. *Senumo ir naujumų* verčių priešprieša aprašoma A. Riegl'io teorijoje įgauna savo praktinį pavidalą restauracijoje. Jei *senumo vertę* galime laikyti istorizmo epochos atspindžiu visuomenės mąstymo evoliucijoje, tai *naujumų vertės* ištakos, anot A. Riegl'io, siekia tūkstančius metų⁵⁷. Tikslingiau gal net būtų sakyti, kad tai yra kasdienio žmogaus patyrimo apie naujo objekto integralumo galią lyginant su senu, nykstančiu ir prarandančiu savo vientisumą, estetinė išraiška. Taigi, restauracijos procesas gali būti suvokiamas, kaip *naujumų vertės* suteikimas, kuri nors A. Riegl'io priskiriama prie meninių, prasmės ir vertės, kurias restauruotas (atnaujintas) objektas įgauna visuomenėje, atliepimas žmogaus poreikį aplinkos fiziniam integralumui, yra kur kas platesnės (pavyzdžiui gali simbolizuoti socialinę tvarką ir stabilumą). Kaip viena iš vandalizmo prevencijos priemonių laikomas nuolatinis saugotinių paveldo objektų geros fizinės-vizualinės būklės užtikrinimas⁵⁸.

Skirtumo tarp vertinimo ir vertės suteikimo išryškėjimas XX a. pabaigoje leidžia numanyti, kad vertė paveldosaugoje nebėra „prigimtinė“, ją savo veiksmais įtakoja bei keičia ir paveldosaugininkai. Ar suvokdami teisinio-administracinio įsikišimo pasekmes paveldo specialistai gali to išvengti ir kokios priežastys tuomet verčia juos toliau ginti savo „arbitrišką“ poziciją? Gal būt į šį klausimą galima atsakyti panagrinėjus, kas tą vertinimą iššaukia ir kam jis reikalingas.

---

⁵⁶ *Values and Heritage Conservation: Research Report*

⁵⁷ Riegl A. *The Modern Cult of Monuments*, p. 45

⁵⁸ Žr. Скороходова А. С. *Вандализм* // Социологический журнал, 1999, 3-4.

II. 3 Oficialioji paveldosauga - vertė per konfrontaciją?

UNESCO ekspertai padidintą spaudimą kuo greičiau priimti sprendimus laiko XX a. pabaigos – XXI a. pradžios globalia paveldosaugos tendencija ir iššūkiu⁵⁹. Kitaip tariant, administracinis paveldo vertės nustatymo veiksmas atliekamas tam, kad realiai arba potencialiai įtakotų kultūros paveldo objekto likimą. Dažnai šis veiksmas būna padiktuotas ne tam tikro laisvo simbolinio gesto – „reveranso“ su kultūros paveldo objektu siejamoms fundamentalioms vertybėms, tačiau laiko stygiaus ir socialinėmis įtampomis suvaržytos būtinybės. Vertinimas tampa oficialiosios paveldosaugos tam tikra būtinybe, kurią gali kelti tiek stichinis, tiek socialinis veiksnys. Tik svarbi šiuo atveju yra ne pati būtinybė, o jos suvokimo veiksnys. Gal būt šį vertinimo, atsirandančio dėl konfrontavimo santykio universalumą numatė ir antropologas Olivier Poisson, to, ką mes šiais laikais vadiname paveldu, radimąsi aiškinę per teritorijos įsisavinimo procesą ir jo metu pasitaikančius svetimkūnius, praeities relikтус, kurie tarsi patys „iškelia klausimą apie save ir būtinybę, kuri dėl žmogiško poreikio racionalizuoti aplinkos suvokimą, priverčia kažkaip šiuos relikтус įprasminti“⁶⁰.

Stichinės būtinybės suvokimas kaip verčių šaltinis. Vaizdžiu „stichinės būtinybės“ veiksnio pasireiškimo pavyzdžiu galima laikyti pasaulyje, o taip pat ir Lietuvoje, įgaunančio pagreitį UNESCO *Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų metu konvencijos* (1954), jos *Pirmojo* (1954) ir *Antrojo* (1999) protokolų įgyvendinimo procesą⁶¹. Antrojo pasaulinio karo destruktijos mastai tapo veiksniumi, įtikinusi bendradarbiavimo paveldosaugos srityje reikalingumu daugelį Europos ir kitų žemynų šalių.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė šiuo tikslu yra parengusi ištisą priemonių planą, pagal kurį, net tradiciškai kultūros paveldo sferoje interesų neturinčios institucijos, pavyzdžiui, kariuomenė ar Susiekimo ministerija, tampa paveldo išsaugojimo proceso dalyviais⁶². Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos Vyriausybės įgalintas koordinuoti *Konvencijos* įgyvendinimo darbus kasmet rengia konferencijas, kuriose institucijos pristato savo nuveiktus darbus, aptaria iš

---

⁵⁹ *Values and Heritage Conservation: Research Report*

⁶⁰ Poisson O. *Pour une histoire des monuments historiques*, 172-176

⁶¹ *Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* // UNESCO.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=35261&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>

⁶² *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282151&p_query=&p_tr2=>>

esmės techninius, tačiau iš vertybinių nuostatų kylančius, klausimus⁶³. Kultūros paveldo aksiologijos ir praktikos techninių galimybių ryšys, panašiai kaip ir restauracijoje, tampa abipusiu. Antai po Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos direktoriaus pavaduotojo Arvydo Plioplio empiriniu patyrimu paremtu (stebint bibliotekos darbuotojų mokymus) teiginiu, kad kilus gaisrui ar kariniam konfliktui, evakuoti iš bibliotekos įmanoma tik procentiškai labai nežymią saugomų spaudinių dalį, taigi, yra būtinas iš anksto apgalvotas prioritetiškumas, slypi labai plati, praktiškai neišsemiamą diskusija apie tai, koku pagrindu šis prioritetiškumas būtų formuojamas.

Palyginimui, Didžiosios Britanijos parlamento Bendruomenių rūmuose keliamos vertybinio pasirinkimo diskusijos problemą išskyla bandant nustatyti paveldo statinių apsaugos lygį: svarstoma, ką turėtų pasirinkti karinės pajėgos, kuomet tinkamas karinės operacijos atlikimas taptų nebeįmanomu dėl pernelyg didelio objektų, pažymėtų aukščiausiu apsaugos lygiu, kiekio? Juk natūralu, kad karinė operacija taip pat yra tam tikrų vertybių gynimo veiksmas⁶⁴.

Tame pačiame 2008 metų *Hagos konvencijos* įgyvendinimo konferencijos kontekste viename iš parengiamųjų posėdžių išreikšta Lietuvos archyvų departamento pozicija jau turėjo vertybinį pagrindą: teigta, kad į „išskirtinės kultūrinės vertės“ sąrašus pirmiausia, esą, būtina įtraukti dokumentus, kuriais remiantis, Lietuvos Respublikai esant okupuotai svetimos valstybės ir naikinant bet kokius šalies valstybingumo ženklus, būtų galima įrodyti Lietuvos valstybės istorinį tęstinumą. Įdomiausiai ši Lietuvos archyvarų pozicija, kylant iš politinės valdžios diskurso, atrodo sugretinus ją su pačios šį procesą iniciavusios UNESCO deklaruojamu multiperseptyviškumo, įvairovės, universalių žmogiškų vertybių, tvarios raidos siekiais. Ar institucijos Lietuvoje vis dar linkusios kultūros paveldą matyti kaip nacionalinės tapatybės pagrindą (žr. *profesionalusis paveldo diskursas*), o jei taip, tai kokio pobūdžio valstybingumą indikuojantys dokumentai būtų atrenkami? Į šiuos klausimus Lietuvoje dar nėra bandyta atsakyti, tačiau aprašyti atvejai rodo, kaip potencialaus stichijos nulemtą praradimo veiksnys, arba to baimės suvokimas, pats savaime tampa stimulu apibrėžti savo santykį su kultūros paveldu, ne visada prognozuojamomis formomis.

Plėtra kaip verčių šaltinis. Socialinį spaudimą priimti vertybinius sprendimus valstybiniu lygiu diktuoja daugelis veiksnių. Bene svarbiausias moderniaisiais laikais buvo ir lieka plėtra. Valstybinė paveldosauga daugelyje šalių yra įgavusi plėtros stabdžio etiketę. Siekiant šiame darbe

⁶³ Plačiau žr. Jomantas A. Valužis A. *1954 metų UNESCO Hagos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje: apie ką turėtume susimąstyti nedelsiant* // Lietuvos muziejai. 2008, 4, p. 5-7

⁶⁴ *Ninth Report of the Committee on Culture, Media and Sport* // www.parliament.uk [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 8 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.parliament.the-stationery-office.com/pa/cm200708/cmselect/cmcomeds/693/69306.htm>>

užsibrėžtų tikslų, aktualus tampa klausimas, ar išties egzistuoja „vidinės“ vertės, į kurias pasikėsinus, valstybinis paveldosaugos mechanizmas, tarsi daugiau ar mažiau sklandžiai veikiantis saugiklis, ima ginti, ar minėtosios vertės yra kuriamos būtent plėtos veikiamos, t.y. kilus tam tikrai dviejų diskursų sandūrai, stengiantis argumentuoti vienos ir kitos būtinybę.

Pačiame plėtos fenomene, kurio kontrolė ir reguliavimas bei strategijos numatymas yra valstybės atsakomybė, todėl pasirinkto nagrinėti šiame skyriuje, persidengia kelių socialinių institutų interesai: valdžios, verslo, mokslo ir visuomeninės. Būtent jų sąveikoje: valdžiai priimant sprendimus, paremtus mokslininkų sukonstruotų informacinių ir kultūrinių, o brandesnėse demokratijose, ir suinteresuotos visuomenės grupių iškeltų verčių pagrindu vienu ar kitu būdu atveriami keliai verslo inicijuojamai plėtrai.

Spartėjant ekonominei plėtrai, gelbėjama (prevenicinei⁶⁵) archeologijai jau kuris laikas tenka „paskubomis“ nuo praeities liekanų „valyti“ statybų aikšteles, taigi aktyviai dalyvauti paveldo ir plėtos derinimo procesuose, o tai, savo ruožtu byloja apie nuolatinę būtinybę priverstinai priimti vertybinius sprendimus. Tačiau svarbu suvokti, kad plėtos paskatinta paveldosauga nėra tiesiog gelbėjamas vertinimas. Kuomet jos metu vieni individai ar bendruomenės pažeidžia kitų socialinių grupių interesus į esamą aplinką, tiek vieniems, tiek kitiems aktuali tampa šios aplinkos verčių klausimas ir šių verčių pagrindimas, skatinamas esamų paveldu jau pripažintų objektų valorizavimas arba naujų įpaveldinimas.

Kad konfrontacija yra su paveldu susijusių įvairių profesionalų vertybių (ir ne visada susijusių su teisine-administracine paveldosauga) katalizatorius, kurios metu išryškėja įvairūs požiūriai, apie kuriuos veikiausiai nieko nesužinotume, jeigu pokyčiai vyktų laipsniškai, nesukeldami psichologinio diskomforto, galime matyti iš įvairių pasisakymų probleminiais plėtos klausimais. Antai Vilniaus plėtrą ir bendrojo plano nesilaikymą 2000-aisiais metais kritikavęs architektas Algimantas Nasvytis teigia, kad vaizdo harmonijos tradicijos, kurios, esą, būtų galima pasimokyti iš Vilniaus senamiesčio, išsaugojimui esantis reikalingas „aristokratiškas“, o ne vartotojiškas mentalitetas⁶⁶. Kitas požiūris, kurį nuosekliausiai atstovauja prof. Jurgis Bučas, yra nuomonė, kad paveldas ir naujoji architektūra yra suderinami ir privalo būti derinami dalykai, o tinkamai suprojektuoti modernūs statiniai, kontrasto

---

⁶⁵ Pastaroji nuo gelbėjamosios kiek skiriasi savo pagrindiniu tikslu, t. y. idealiuoju atveju siekiama visai išvengti kasinėjimų, tačiau yra motyvuojama to paties plėtos faktoriaus

⁶⁶ Nasvytis A. *Grėsmingas Vilniaus siluetų kitimas* // Archiforma, 2000, 2, Vilnius. – p. 95-96

principu gali ir privalo akcentuoti bei paryškinti kultūros paveldo statinių vertes⁶⁷. Jo įsitikinimu, būtina suvokti tai, kad paveldas yra tai, ką "pasirenkame" išsaugoti⁶⁸, todėl paveldo objektų saugojimas modernia plėtra „atkertant“ juos nuo konteksto turi būti laikomas natūralia paskirų objektų, vertingumo išraiška. Lygiai taip pat plėtros veiksnio iššaukimas požiūris teigiantis, kad naikinamas istorinis kontekstas pavienius objektus nureikšmina, kad pastarieji vertingi tik formuodami vientisą estetinį kompleksą. Pozicija, kad moderni ir senoji architektūra tegali santykiauti tik disonuodamos plėtros akivaizdoje pokomunistinėje erdvėje yra formuojama istorinių ir architektūrinių verčių išsaugojimu nesuinteresuoto ir socialiai neatsakingo verslo bei menkai veiksniaus teisinio-administracinio paveldosaugos aparato⁶⁹.

Konfrontacinis oficialiosios paveldosaugos verčių identifikavimo būdas galiausiai atlieptas tarptautinės sutarties pavidalu. UNESCO *Vienos memorandumas* (2005), kuriame „tarptautiniu dogminiu“ lygmeniu stengiasi apibendrinti modernios architektūros ir istorinio miesto sugyvenimo problemos sprendimų būdus, plėtrą apibūdina kaip visuotinių miestovaizdžio verčių šaltinį, tačiau pabrėžia, kad pastaroji privalanti būti laipsniška bei planuota, o, svarbiausia, įkūnyti konkrečių visuomenių ekonomines ir socialines-kultūrinės vertybes⁷⁰, o tai, kad, nuolatinės, pasikartojančios ir sistemingos plėtros apraiškos galinčios būti pripažintos tradicija⁷¹, rodo paveldo ekspertus suvokus plėtros naudą, tačiau siekiama jos tvarumo.

II. 4 Oficialiosios paveldo politikos bruožų Lietuvoje beiėškant

Į Lietuvos atvejį, kuriame net XX a – XXI a. sandūroje, tebėra gajai „elementinės“ paveldosaugos doktrina⁷², gal būt galima pažiūrėti ne vien per *profesionaliojo paveldo diskurso perspektyvą*, tačiau ir sociologiškai, paveldosaugos ir buvusiam socialistiniam blokui būdingo

---

⁶⁷ Bučas J. *Reikia saugoti ne paveldą, o jo vertybes* // Vakarų Ekspresas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 3 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.ve.lt/?data=2009-01-23&rub=1065924810&id=1232646799>>

⁶⁸ Bučas, J. *Palikimas ar paveldas?* // Naujasis dienovidis, 1993, nr. 17, p. 6.

⁶⁹ *Dėl paveldo naikinimo Lietuvos miestuose: Atviras laiškas* // Culture.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.culture.lt/anti-agresija>>

⁷⁰ *UNESCO Vienos memorandumas* B 12 str. // Kultūros paveldo departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 12 d.] Prieiga per Internetą:

<<http://www.kpd.lt/lt/node/93>>

⁷¹ *Ibid.*, C 13 str.

⁷² Čepaitienė R. *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*

politinės kultūros palikimo ryšio. Darbo Rytų Europoje patirtį turinti urbanistikos ir miesto planavimo ekspertė Mona Serageldin oficialiosios paveldosaugos orientaciją į paminklus siūlo traktuoti sociologiškai, kaip teisinio-administracinio paveldosaugos aparato pastangas atliepti visuomenės vertybines orientacijas. Profesorė atkreipia dėmesį, kad visose vietovėse visuomet buvo ir yra, nepriklausomai nuo laikotarpio, išskirtinės svarbos objektų, labiausiai atkreipiančių į save dėmesį (angliškai vadinamų *landmarks*)⁷³, kurie politinės ar asmeninės krizės metu tampa bendruomenių ir jų narių tapatybės patvirtinimo priemonėmis, kitaip tariant, tam tikra „užuovėja“. Vilniuje tokie objektai neabejotinai yra Vilniaus arkikatedra, Gedimino pilies bokštas, Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčios, Vilniaus universiteto ansamblis ir kt. Kauno gyventojai veikiausiai savo miesto neišivaizduoja be Kauno pilies, Laisvės alėjos ar miesto Rotušės. Atitinkamai savo „skiriamuosius ženklus“ turi ir kiti miestai ir netgi smulkūs istoriniai-administraciniai dariniai. Bet kokią potencialią grėsmę šių objektų egzistencijai visada lydi didelis visuomeninis atgarsis (Vilniaus arkikatedros sienose aptikti plyšiai⁷⁴, Gedimino pilies kalno nuošliaužos⁷⁵) indikuojantis stiprias vertybines visuomenės projekcijas į šiuos objektus, todėl ganėtinai būdinga, kad oficialiosios paveldosaugos atstovai, kurie, dėl valstybinio valdymo aparato sandaros yra subordinaciškai veikiami su paveldosauga nesusijusios politikos atstovų, siekiančių įgyti visuomenės palankumo, sprendimų, orientuotų išimtinai į minėtus didžiosios dalies visuomenės tapatybės atramos taškus.

Kitaip tariant – prižiūrėti šiuos paminklus tampa politiškai naudinga. Nors Lietuvoje, kaip sparčių ekonominių pokyčių šalyje, šiuos vertybinių orientacijų taškus neretai linkstama ir „kurti“⁷⁶, paminklų, kaip tapatybės atramos taškų „puoselėjimo“ pavyzdžių esti: tai ir buvusio Vilniaus mero Rolando Pakso inicijuotas Vilniaus Arkikatedros aikštės perdengimas naujomis grindinio plytelėmis, o, išplėsdami paveldo sąvoką ta linkme, kuria tai daro *Naros autentiškumo dokumentas*, nesunkiai prie tokių išskirtinių vietos akcentų galėtume priskirti atstatomus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Žemutinės pilies Valdovų rūmus, kuriuos, pagal šią teoriją, galima traktuoti ir kaip prezidento Algirdo Brazausko visuomeninių ambicijų išraišką.

---

⁷³ Serageldin M. *Preserving the Historic Urba Fabric in a Context of Fast-Paced Change*, p. 57

⁷⁴ *Vilniaus katedros sienoms labiau kenkia šaltis nei fejerverkai* // Zebra.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/ivairenybes/Vilniaus-katedros-sienoms-labiau-kenkia-saltis-nei-fejerverkai-2009-01-05.html>>

⁷⁵ Kniežaitė M. *Kodėl griūva Gedimino kalnas* // Alfa.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.alfa.lt/straipsnis/179080>>

⁷⁶ Buvusio Vilniaus mero A. Zuoko įvaizdžio sąsajos su naujuoju Vilniaus centru ir jo statiniais dešiniajame Neries krante

Šis valstybės aparato polinkio į monumentalumą veiksnys nuvertina aplink esantį ir paminkliškumu nepasižymintį, išskirtinių objektų foną sudarantį gyvenvietės urbanistinį kontekstą. Istorinių gyvenviečių architektūrinė aplinka, redukuojama iki statinių kompleksų, turėdama vien tik profesionalų identifikuotas architektūrinės bei meninės vertes, bet ne visuomenės tapatybės projekcijas, ilgainiui, netekusi efemeriško ekonominio potencialo, rizikuoja likti apleista, saugoma tik „popieriuje“. Iš Vakarų Europos Lietuvą pasiekusi istorinių miestų atgaivinimo idėja yra šio reiškinių įsisąmoninimo ir prevencinių veiksnių išraiškos pavyzdys⁷⁷.

J. Bučo ir A. Mlinkauskienės požiūris atspindi Lietuvoje vyraujančią teisinės-administracinės paveldo apskaitos tikslų sampratą ir požiūrį į paveldo vertes, kaip kylančias iš paveldo objektų, „vidines“. Apskaitos tikslais šių teoretikų laikoma *nustatyti* paveldo kiekybines, kokybes bei teritorines charakteristikas ir pasitarnauti apsaugos organizavimui, kurio uždavinys yra išsaugoti *vertingiausią* paveldą, jį prižiūrėti, naudoti ir tvarkyti⁷⁸.

Tačiau, ar tokia inventorizacija, neimanti domėn socialinio „fundamentaliosiomis“ pramintų verčių, kurios būtent ir daro jį „vertingiausiu“, efemeriškumo, gali būti ilgalaikė ir bus tinkamai suvokta ateities kartų? Galbūt kultūros paveldą apskaityti vertėtų pradėti (ar bent jau užbaigti) jam priskiriamų verčių refleksyviu aprašymu, kad suteikti ateities tyrinėtojams bent menkų nuorodų į šiandienos mąstysenos klišes ir diskursus?

Pakankamai atspindintis Lietuvos situaciją faktas yra toks, kad „išmokęs“ daugelį Lietuvos paveldosaugos specialistų skirti *paveldą*, kaip tai ką pasirenkame ir naudojame, kaip savastį, nuo *palikimo*⁷⁹, prof. J. Bučas, deja, nesusidomėjo ir kitų nesudomino klausimu, kodėl vieni objektai tampa savastimi, ir pradedami vertinti, o kiti ne. Autorius atstovauja Lietuvos paveldosaugos specialistų gretose tipiška poziciją, kad klausimas, „kodėl paveldo objektas yra vertingas?“ yra svarbus, tačiau daugiau, kaip juridinis administracinis įrankis, kuriuo pagrindžiamas apriorinis jo „vertingumas“. Tokia situacija nėra išimtinai būdinga tik Lietuvai ir nemenka dalimi priklauso nuo to, koku lygiu valstybėje teorinei minčiai leidžiama dalyvauti teisiniame-administraciniame procese: ar jai skiriama užduotis įvertinti tai, kas remiantis nacionaline politika paskelbta vertybe, ar pasiūlyti vertinimo kriterijus, kuriuos kompetentingi specialistai siektų transformuoti į juridinius dokumentus. Ši problema plačiau aptariama kitame skyriuje.

---

⁷⁷ Žr. *Vilniaus senamiesčio atgaivinimo strategija* // Vilniaus senamiesčio atgaivinimo agentūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 14 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.vsaa.lt/strat/vilnius2/lt/index.htm>>

⁷⁸ Mlinkauskienė A. Bučas J. *Lietuvos paveldotyros aktualijos Europos kontekste* // Kultūros paminklai, 2002, Nr. 9. - p. 3

⁷⁹ Bučas J. *Palikimas ar paveldas?*, p. 6

III MOKSLINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS

III. 1 Teorija veikia praktiką, ar praktika veikia teoriją?

Pačią mokslinio aksiologinio santykio su paveldu istorinę kilmę galima aiškinti ir L. Smith jau aptartu *profesionaliojo paveldo diskursu*, kuris teigia, kad per valdžios ir mokslo institutų simbiozę susiformavo bendras naratyvas apie paveldą ir jo vertes. Teorinis ir praktinis santykiai su paveldosauga visada buvo glaudžiai susiję per bendrą diskursą, tačiau svarbiau tampa atsakyti į klausimą, kas veikia verčių suvokimą: teorinės paveldosaugos nuostatos adaptuojamos juridiniu-administraciniu lygmeniui ar praktinės paveldosaugos iššūkiai yra tai, kas teorinėje mintyje įgauna savitą argumentuotą pagrindimą. Pvz., prof. Alfredas Bumblauskas, turėdamas galvoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų Rūmų atvejį kaip pavyzdį, yra įsitikinęs, kad XX a. pab. – XXI a. pr. Lietuvoje daugelis paveldosauginių sprendimų yra priimami dedukciniu metodu, t. y. atsižvelgiant į konkrečius politinės valios sprendimus imamasi konstruoti tam teorinį pagrindimą⁸⁰.

Teisinė-administracinė paveldo apsauga Vakarų pasaulyje jau nuo XIX a. neišivaizduojama be mokslinio santykio su paveldu. Tyrėjų, ypač istorikų autoriteto figūravimas lėmė, kad paminklai imti suvokti kaip istorijos liudytojai, dokumentai iš praeities, kuriuos, ypač svarbiausius, būtina išsaugoti ir kaip romantizuotos tautinės savimonės pagrindas. Suvokimas, ką ir koku pagrindu reikia saugoti buvo nekvestionuojamas, daugelį domino tik tai, kaip, ir koku būdu geriausia išsaugoti, kad kiek įmanoma „sąžiningiau“ papasakoti apie praeitį. XIX a. iš gamtos mokslų „pasiskolintas“ pozityvizmas išaugino ir skrupulingą istorikų kartą, kuri savo pagrindiniu tikslu laikė papasakoti istoriją „tokia, kokia ji iš tikro buvo“⁸¹. Tokiomis sąlygomis, suprantama, kad kitokia mintis, kaip, kad „paminklo vertės šaltinis yra pats paminklas“ negalėjo būti išplėtotas.

Šios XIX a. nuostatos veikia įsitvirtino XX a. pradžios teisėkūroje, o teorinė paveldosauginė mintis ganėtinai vėlai išdrįso šią praktikos tradiciją „pajudinti“. David Harvey linkęs manyti, kad paveldosaugos fenomeno tapatinimas su modernybe bei kildinimas iš XIX a. antros pusės – XX a. esanti kaip tik ta priežastis, dėl kurios teorinė paveldosaugos mintis ėmė griežtai koncentruotis ties paveldo valdymu, konservavimu bei apsaugos problemomis, kitaip tariant, technine veikla, visiškai

---

⁸⁰ Bumblauskas A. *Pratarmė* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo byla: Vieno požiūrio likimas Vilnius: LII leidykla, 2006. – p. 9

⁸¹ Čepaitienė R. *Romantizmas ir istorizmas*

pamirštant tai, kad žmogaus santykis su materialiaisiais praeities reliktais yra toks pat senas, kaip ir pati žmogaus ūkinė veikla bei nenagrinėjant paveldo, kaip kultūrinio ar socialinio fenomeno⁸².

Vakaruose „praktiškam“ paveldo apsaugos traktavimui nugramzdinus A. Riegl'io samprotavimus užmarštin, tik ne anksčiau nei XX a. 9 deš. prisiruošta žvilgtelėti į paveldosaugą, kaip į institucionalizuotą pasakojimą ar pabandyti surasti antropologines šio reiškinių šaknis, o tuo tarpu Lietuvoje paveldosauga, kaip savarankiška studijų sritis tebėra pačiose užuomazgose. Nors jau keliose aukštojo mokslo įstaigose ir įdiegta, tačiau net ir pirmaujančiu šioje srityje save laikančiame Vilniaus universitete, socio-antropologinė reiškinių istorijos ir dabarties analizė greta praktinių disciplinų, tokių kaip archeologijos, architektūros ir dailės istorijos ar teisėkūros pagrindai, sudaro ganėtinai menką studijų programos nuošimtį⁸³ (žr. priedus Nr. 1 ir 2).

Tam tikra prasme tai atliepia rinkos poreikį specialistams-praktikams ir dar kartą nužymi vieną iš Lietuvoje pastebimų teorinės minties taikymosi prie praktikos, tačiau, kita vertus, rodo teisinės-administracinės Lietuvos paveldosaugos praktikos savistovumą, inertiškumą bei skepticizmą paveldosaugos kaip socialinio mokslo atžvilgiu, kylantį iš *profesionaliojo paveldo diskurso*. Oficialioji paveldosauga Lietuvoje santykį su mokslu įstatymu apsibrėžia taip, kad tyrimai yra nekilnojamojo kultūros paveldo apskaitos, tvarkybos, pažinimo ir jo sklaidos pagrindas⁸⁴. Kita vertus, refleksyvių, fundamentinių tyrimų, kurių dėka būtų įmanoma bandyti paaiškinti kultūros paveldo verčių prigimtį, ne vien abstrakčiai, bet ir konkrečių problemiško objektų atvejais, reglamentavimui Lietuvos įstatymai dėmesio neskiria, o tik apsiriboja painiavos prevencija, išskirdami aiškią ribą tarp fundamentaliųjų ir taikomųjų tyrimų, teigdami, kad pirmaisiais užsiima „mokslo ir studijų bei kitos valstybinės tyrimų institucijos“⁸⁵. Šitai fundamentalinių kultūros paveldo prigimtės ir verčių kilmės klausimų svarstymas tarsi iškeliamas už oficialiosios paveldosaugos kompetencijos ribų. O tai lyg ir sugestijuoja, kad Lietuvoje dar nesusikaupė pakankama teisinės-administracinės sistemos neadekvatumą rodančių atveju „kritinė masė“, kad viešai būtų pradėtos kvestionuoti *oficialiojo paveldo diskurso* identifikuojamos vertės ir šio proceso principai, t. y. „praktika pradėtų eiti pas teoriją“.

---

⁸² Harvey D. *Heritage Pasts and Heritage Present*

⁸³ Studijų planai // Vilniaus universitetas Istorijos fakultetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www.if.vu.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=78>

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 18 str., 1 punktą

⁸⁵ Ibid, 18 str., 2 punktą

Dabartinėje situacijoje Lietuvoje kultūros paveldo tyrime ir valdyme dalyvaujantis mokslas savo pirmine užduotimi laiko patikrinti autentiškumą, šitaip atskirdamas „paveldą“ nuo „nepaveldo“. S. Kulevičius, aptardamas europinę autentiškumo sąvokos istorinę raidą bei formavimosi principus, taikliai gretina ją su simbolio ir objekto santykiu, kur simbolis yra žemėlapis, o pats simbolizuojamas objektas – teritorija, teigdamas, kad praeityje egzistavusi paveldo „pirmapradė“ būseną yra teritorija, o jos atspindys – dabartinė paveldo objekto būseną – „žemėlapis“, kuriuo vadovaudamiesi sprendžiam apie paveldą praeityje ir ant kurio projektuojame savo sprendimus⁸⁶.

Remiantis šiuo autentiškumo suvokimo modeliu, galima nusakyti ir mokslo kaip socialinio instituto vaidmenį paveldo verčių kūrimo ir sklaidoje. Būtent mokslinis pagrindimas ir argumentavimas yra tai, kas sukuria įsivaizduojamai „pirminei“ paveldo objekto būsenai istorinės realybės, objektyvumo reikšmę. Tyrėjų argumentai už teisinį-administracinį paveldo valdymą atsakingoms institucijoms sudaro prielaidas atitinkamus objektus įvertinti kaip turinčius mokslinės-informacinės vertės. Modernioje visuomenėje tik egzistuojant vienokios ar kitokios rūšies institucionalizuoto mokslo argumentais grindžiamam tikėjimui, kad saugomas objektas vienu iš būdų reprezentuoja savo pirminę idėją ar būseną (kaip žemėlapio simbolis reprezentuoja realų objektą, nors žiūrėdami į žemėlapi mes nematome paties objekto, taip dabartyje esantis objektas reprezentuoja įsivaizduojamą praeityje stovėjusį objektą) galima kalbėti apie iš to kylančias mokslines vertes, kaip nulemtas paties objekto. Šitokia forma, įstatymiškai įteisintas, kaip *taikomieji tyrimai* mokslo ir praktinės paveldosaugos santykis yra ganėtinai tipiškas oficialiosios paveldosaugos funkcionierių gretose.

Tačiau tai tėra institucionalizuota mokslo ir teisinio-administracinio aparato santykiavimo tvarka. Gal būt atsakymas, kas kam, mokslas teisiniui-administraciniam aparatui ar atvirksčiai, realiai diktuoja paveldo vertinimo sąlygas, priklauso nuo pačių paveldo verčių kilmės suvokimo. Domėdamasis praeities reliktais tyrėjas ir atradėjas kiekvienu laikotarpiu siekė vis kitokio pobūdžio žinių ir naudos. Tai, kuo motyvuodamas ir kokių tikslų turėdamas žmogus rinko archeologinius radinius ganėtinai vaizdžiai atspindi paveldo bendrąją prasmę vertės kildinimo ir suvokimo istoriją. Per archeologijos mokslo teoriją, ypač išplėtotą XX a. antroje pusėje ir bandymą pagrįsti savo veiklą bei apibendrinti rezultatus geriausiai galime suprasti, kodėl apskirtai žmonija užsiima praeities tiriamąja veikla ir kur išvelgia paveldo vertes, ir, svarbiausia, ar tai jos įtakoja praktikų elgesį su paveldu, ar praktikų veiksmai nubrėžia gaires, kuriomis vadovaujantis imame tyrinėti praeitį.

---

⁸⁶ Kulevičius S. *Kultūros paveldo autentiškumas: reliatyvistinė perspektyva*, p. 163

III. 2 Postmodernioji mokslo savirefleksija arba apie kokias vertes „kalba“ paveldas

Ką aprašo mokslas, kaip institucionalizuota veikla: mokslinė metodologija pagrįstas laikmečio mąstymo klišės ir stereotipus ar moksliskai pagrįstas kultūros paveldo vertės? - yra klausimas, į kurį atsakymas priklauso nuo to, kaip žvelgsime į problemą: struktūruotai sociologiškai absoliutindami verčių reliatyvumą iki tokio lygio, jog galėtume teigti, kad mokslas tėra gausybės socialinių aplinkybių įtakojamas „tiesų kūrimo“ procesas, kuriuo remiantis ką nors objektyviai įvertinti tiesiog nėra įmanoma, ar, visgi, tikėsime empiriškai apčiuopiamu kultūros paveldo pobūdžiu, t. y. tuo, kad vienintelė kliūtis, skirianti žmones ir paveldo verčių pažinimą yra jų išsilavinimo spragos. Perkeltine prasme galima teigti, kad mokslo ir paveldo santykį konkrečiais laikotarpiais apibūdina mokslininkų atsakymas į klausimą, kur yra kultūros paveldo objekto vertės: objekto „viduje“ ar „išorėje“?

Didelę įtaką kultūros paveldo „moksliškėjimui“ turėjusi turėti archeologija, kaip sritis, savyje integruojanti tiek humanitarinius ir socialinius, tiek gamtamokslinius tyrimo metodus, dėl to archeologijos disciplinos savirefleksijoje, klausimas, kaip turėtų būti interpretuojami radiniai, visais laikais išliko aštrus ir atviras, o taip pat, atspindintis požiūris į praeities relikto vertės dinamiką. Remiantis šia mintimi, šiame poskyryje sekant archeologijos kaip disciplinos raidą bus siekiama suvokti, kaip laikui bėgant kito praeities relikto verčių kilmės suvokimas.

Archeologija, kaip „elgesio su praeitimi“ būdas, užgimęs iš Renesanso „antikvarizmo“, o kai kurių autorių nuomone, apraiškų būta dar Senovės Graikijoje, laikomas išskirtinai vakarietiška ir kitose kultūrose išplatinta prieiga, stipriai paveikusia materialiuoju praeities relikto interpretavimo būdus ir tradiciją⁸⁷. Didžioji dalis XX amžiaus pasižymi archeologijos traktavimu kaip praktinės veiklos, diskusijoms paliekant nebent metodus, kuriais šia veiklą efektyviausia vykdyti, o tai, savo ruožtu, sutampa su praeities relikto, kaip vertybių, kurių vertingumą sudaro jų ypatingi bruožai, suvokimu.

Tik apie XX a. 7-ajame dešimtmetyje imama „bodėtis“ archeologinio pažinimo fragmentiškumu ir ribotumu, pradėta teigti, kad radiniai pernelyg mažai „pasakoja“ apie istoriją. Tačiau teorinis lūžis ir suvokimas, kad objektai patys „nekalba“, pastūmėjo ne į susimąstymą, kodėl apskritai mes jų ieškome, o į kartais pernelyg didelį įsijautimą, stengiantis juos „prakalbinti“. Moksliskų pozityvistinių-empiristinių metodų taikymą ėmus pildyti *procesinės* arba *Naujosios*

---

⁸⁷ Scarre C. *The Western World View in archaeological Atlases // The Politics of the Past.* – London, 1990, p. 11 - 18

archeologijos srovėms, ypač išpopuliarėjusioms JAV⁸⁸, siekta „prakalbinti“ radinius bei išvadoms kurti imtasi gan plačiai naudoti socialinių ir humanitarinių mokslų instrumentarijų⁸⁹. Tai pastūmėjo tam tikrą „vidinio“ kultūros paveldo verčių pobūdžio supratimo įsitvirtinimą ir net suteikė tam svaresnį mokslinį pagrindą. *Procesinės* archeologijos išvados vis dar neprileido minties apie interpretacijos priklausomybę nuo teorijos. Atitinkamai, neatsirado jokie reikalo pažvelgti į kultūros paveldo vertes kitaip, nei kaip kylančias iš pačių paveldo objektų, ir ne vien archeologijoje, bet ir visoje materialųjų praeities liekanų apsaugos problematikoje.

Empiristinio požiūrio suabsoliutinimas susilaukė kritikos 9-ajame XX amžiaus dešimtmetyje. Kultūros paveldo aksiologijos reliatyvizmo idėjos Vakaruose pirmiausia pasklinda per archeologijos savirefleksinę literatūrą⁹⁰. Viešumon išskyla pozityvistiniam-empiristiniam mąstymui priešinga pozicija, kuri teigia, kad archeologijos radinių interpretavimo reliatyvizmas lemia tai, kad nepriklausomos nuo teorijos, vien patyrimu grindžiamos vertės iš principo negali egzistuoti⁹¹. Kad mokslinės „tiesos“ niekaip negali būti atsiejamos nuo teorijos, kuri palaipsniui vis keičiasi (teorių nepastovumą pastebi procesus, kurių metu atkeliaujama iki vienos ar kitos „tiesos“, tyrinėjantys mokslo istorikai ir sociologai⁹²) abejoti linko vis mažiau teoretikų.

Žvelgiant per mokslo istorijos prizmę matyti, kad mokslinės disciplinos laikui bėgant patiria pokyčių savo viduje, tačiau kartais pasikeičia ir pats bazinis studijų objektas taip, kad ima atrodyti, kad jis turi ir kitą prigimtį, kitą natūrą, kad realybė yra kitokia. Pagrindinis tokių pokyčių moksle šauklys - neadekvatumo tarp dabarties teorijų ir jų koncepcinių schemų (įskaitant ir klasifikacijos schemas) pastebėjimas. Kai tokios schemas nebepajėgia aprašyti dominančio fenomeno, randasi mokslinės revoliucijos bei su jomis – naujos koncepcinės schemas: naujo reikšmingumo priskyrimą paveldui galima nusakyti pavyzdžiu: ten, kur ankstesni archeologai buvo pajėgūs matyti tyrinėjimų vietą kaip radinių stratigrafinio išsidėstymo schemą, dabartinių gebėjimas išvelgti jame platų cheminės, paleobotaninės ir kitokios informacijos šaltinį⁹³. Iš to imta kildinti ir objektyvaus mokslinio reikšmingumo, kurį sudaro įvairios mokslinės vertės, egzistavimo negalimumo idėja. Verčių efemerškumo problema nėra išskirtinai archeologinė: su ja susiduria tiek architektūros ir dailės

⁸⁸ Joseph A. Tainter, G. John Lucus. *Epistemology of the Significance Concept*

⁸⁹ Čepaitienė R. *Nuo Indianos Džons iki Laros Kroft arba kintantis archeologijos vaidmuo dabarties pasaulyje*, p. 13

⁹⁰ Joseph A. Tainter, G. John Lucus. *Epistemology of the Significance Concept*, p. 310

⁹¹ Net pačių elementariausių terminų naudojimas indikuoja kokią nors teoriją: Joseph A. Tainter ir G. John Lucus pateikia pavyzdį, apie archeologą pastebėjusį uolienos gabalėlį ir laikantį jį pirmykščio žmogaus darbo įrankiu, t. y. besinaudojančiu teorija, kuri leidžia atskirti gamtos suformuotą uolieną, nuo žmogaus rankų darbo.

⁹² Potter J. *Representing reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*

⁹³ Thomas S. Kuhn *Mokslo revoliucijų struktūra*

istorikai, tiek kiti istorikai, iš kurių tiriamųjų darbų sprendžiama apie paskirų paveldo objektų ar jų grupių reikšmingumą ar net jų įpaveldinimą⁹⁴.

Postmodernizmo įtakoje imama teigti, kad pats mokslinio tiriamojo aparato pasitelkimas paveldo vertėms identifikuoti ir šių verčių absoliutinimas yra ydingas. Tyrėjų nuomonė esanti kultūriškai, asmeniškai ir profesiskai apsprendžiama ir subjektyvi, taigi, iš esmės negali būti neutrali. Julie Lahn straipsnyje *Finders Keepers, Losers Weepers*⁹⁵ (angl. „Ką radau, tas mano“), analizuodama Australijos aborigenų palaikų atradimo, tyrimo bei saugojimo ir perlaidojimo istoriją, remdamasi M. Foucault galios diskurso teorija⁹⁶, teigia, kad, kaip ir nacionalinė tapatybė, profesinė kartu su asmenine yra kuriamos ir reguliuojamos politinio bei kultūrinio proceso metu⁹⁷. Žmogaus skeletą J. Lahn laiko puikiu pavyzdžiu, įgalinančiu kardinaliai skirtingus pasakojimus: kas vienam yra tyrimų objektas su iš to kylančiomis vertėmis, bei potencialiais atsakymais į politinio diskurso padiktuotus klausimus, kitam gali būti jo protėvis, nevakarietiško pobūdžio tapatinimosi objektas, su kurio palaikais asmens vertybių sistema reikalauja elgtis atitinkamai.

Lietuvoje vis dar stinga alternatyvių moksliniam archeologinių radinių traktavimo būdų, o juo labiau, archeologija retai kada suvokiama kaip diskursas. Retu pavyzdžiu, kuomet susikirto skirtingi pasakojimai: politinis, akademinis bei religinis diskursai, galėtume laikyti 2008 metais žiniasklaidoje plačiai nuskambėjusius Šnipiškių žydų kapinių teritorijos ribų tikslinimo darbus. Lietuvos valdžia, tarptautinės bendruomenės spaudžiama užsakė archeologinius vietovės, hipotetinių žydų kapinių, tyrimus. Kai kurie žydų rabinai tuo tarpu tyrimams pasipriešino teigdami, kad trikdyti mirusiųjų ramybės neleidžia judėjų religiniai įsitikinimai⁹⁸. Šiame disonanse kultūriniai skirtumai suvaidino gana antraeilį vaidmenį lyginant su sociopolitiniu kontekstu naujai aktualizuojant tokias „įsisenėjusias“ temas kaip lietuvių-žydų santykiai, Lietuvos įvaizdis pasaulyje ir kitas.

J. Lahn, tuo tarpu, siūlo į praeities reliktus pažvelgti kaip į daiktus, kurie gyvena savo socialinį gyvenimą, t. y. žmonių bendruomenės sukuria objektų grupių „kultūrinės biografijas“ (idealiuosius pasakojimus, iš kur jie randasi ir kur dingsta), o tai savo ruožtu įtakoja realią šių „objektų socialinę

---

⁹⁴ Ashwort G., Howard P. *Europos paveldas: planavimas ir valdymas*. – Vilnius: Versus aureus, 2008. - p. 37

⁹⁵ Angliška patarlė, teigianti, kad rastas daiktas priklauso radėjui, o ne tam, kuris jį pametė, turinti tam tikrą neigiamą etinį atspalvį

⁹⁶ Foucault M. *The Archaeology of Knowledge*

⁹⁷ Lahn J. *Finders Keepers, Losers Weepers* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 361-409

⁹⁸ Vyšniauskaitė B. *Ginčas dėl kapinių – aklavietėje* // Lrytas.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 19 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.lrytas.lt/-12205106021218657812-gin%C4%8Das-d%C4%97l-kapini%C5%B3-aklaviet%C4%97je-video.htm>>

istoriją“. Pagal šią koncepciją, Vilniaus senosiose Šnipiškių žydų kapinėse susikirto judėjų religijos padiktuota žmogaus pomirtinio gyvenimo vizija su moksline, kurioje ganėtinai priimtinas yra faktas, kad anksčiau ar vėliau žmogaus „amžinąjį poilsį“ sudrumsčia mokslinių faktų ieškantys archeologai. Kultūros paveldo vertes ir jų iššaukiamą elgseną šiuo, kaip ir kitais atvejais, lėmė skirtingi tikrovės diskursai (perfrazuojant J. Lahn – skirtingos idealiosios objektų biografijos), kurie juos naudojantiems yra iš esmės nepastebimi.

III. 3 Nuo mokslo prie visuomenės?

Iš mokslinio santykio dinamikos matyti, kaip nuo „iš prigimties“ vertingo paveldo tyrimo pamažu perinama pripažinimo, kad objektyvaus pažinimo nėra, o pagrindas objekto vertinimui formuojasi atskirai nuo paties paveldo objekto. Paveldo disonansų problematiką pamažu įsisavina ir tarptautinė paveldosauga, priimdama multikultūralistinę paveldo ir jo verčių kilmės sampratą, stengdamasi suteikti kiek įmanoma vakarietišką mokslinį diktatą performuoti į universalų visuomeninį santykį.

Problemiška lieka tai, kad žvelgiant į kultūros paveldo vertes, kaip į „vidines“ (kylančias iš paties objekto) ir visų stebinčiųjų paveldo objektą suvokiamas vienodai, pastarosios tampa ganėtinai lengvai pritaikomos valstybinio paveldo valdymo procese. Mokslas, kaip empirinius tyrimus hegemonizavęs institutas plačiausiai pasitelkiamas teisiniam-administraciniam aparatui identifikuojant objektų vertingumą paliekant labai menką galimybę alternatyviai pozicijai. Lietuvoje *Nekilnojamojo kultūros paveldo įstatyme*, įsigaliojusiam 2005 m. kultūros paveldo objekto valdytojui paliekama teisė reikšti savo poziciją dėl jo turto įrašymo į Registrą, skelbimo saugomu ar net skelbimo aukščiausio statuso vertybe - kultūros paminklu⁹⁹. Matyti, kad objekto savininkui paliekamas šansas kvestionuoti ekspertų apspręstą paveldosauginį objekto vertingumą, tačiau praktikoje, objekto valdytojo nuomonės viršumo įteisinimas Lietuvoje dar neturi precedento. Bene žymiausiu atveju, kuomet savininkas paprieštaravo Kultūros paveldo departamento (toliau – Departamento) Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos (toliau – Vertinimo tarybos) sprendimui buvo Ūkio banko investicinės grupės sprendimas apskųsti teismui 2006-ųjų metų Tarybos sprendimą įrašyti Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatą į Nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą¹⁰⁰. Vertinimo

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 14 str. 4 punktas

¹⁰⁰ *Tema: ar Europos kultūros sostinės iškilmes švęsime duobėje? // Sa.lt Statyba ir architektūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per Internetą:*

tarybos, kaip įvairių sričių specialistus vienijančios institucijos, autoritetą paveldo verčių nustatymo srityje ir iš to sekantį oficialų „įpaveldinimą“ apibūdina tai, kad bylą, kaip ir visas kitas iškeltas Departamentui, ieškovas pralaimėjo. Paradoksalu, tačiau Vilniaus ir koncertų sporto rūmų atveju teismas savo sprendimo argumentacijai pasitelkė ir Departamentui išreikštą visuomeninių organizacijų palaikymą¹⁰¹. Ar tai vienas iš visuomenės būdų vertinti paveldą, ar institucionalizuotas teisinės administracinės paveldosaugos ir mokslo simbiozės diskurso legitimavimo būdas, geriau atsakyti galima pastudijavus pačias paveldo ir visuomeninės santykio formas praityje ir dabar.

<<http://sa.lt/index.php?cid=392&p=385>>

¹⁰¹ *LVAT: Vilniaus koncertų ir sporto rūmai kultūrine vertybe pripažinti teisėtai* // Vtv.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.vtv.lt/naujienos/teismai/lvat-vilniaus-koncertu-ir-sporto-rumai-kulturine-vertybe-pripazinti-teis.html>>

IV VISUOMENINIS AKSIOLIGINIS SANTYKIS

IV. 1 Paveldosauga kaip pliuralistinis pasakojimas

Atrodo paradoksalu, tačiau laikoma, modernioji paveldosauga pradėjo formuotis būtent nuo visuomenės santykio su praeities reliktais radikalaus pasikeitimo: XVII a. pab. vykusios Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, kurios metu vandalizmas suteikė rimtą paskatą pirmą kartą neprivilegiuotajai visuomenės daliai prisiliesti prie elito palikimo ir įvertinti iki tol jai neprieinamą praeities relikų dokumentinę, mokslinę bei meninę vertes¹⁰².

Paprastai teigiama, kad įsiklausyti į plačiosios visuomenės vertybines nuostatas kultūros paveldo atžvilgiu pradama tik nuo XX a. antros pusės. Teorijoje „atrandamas“ nusistovėjusioms prielaidoms apie kultūros paveldo prigimtį ir „prigimtines“ vertes oponuojantis visuomeninis faktorius – bendruomenės¹⁰³. Realiai į geografinių, kultūrinių, etninių, socialinių ar politinių bendruomenių požiūrį, besiskiriantį nuo tradicinės ir vyraujančios kultūros paveldo valdymo praktikos, politiniame lygmenyje pradėta atsižvelgti ne anksčiau kaip XX a. pabaigoje¹⁰⁴. Visuomenės, kaip veiksnio kultūros paveldo politikoje atsiradimą indikuojantis istorinių miestų centrų „atgaivinimo“ klausimas teoriškai ir praktiškai viešumon iškilo XX a. tik 7-ojo dešimtmečio pabaigoje Bolonijos (Italija) valdžiai ėmus derinti architektūrinio konservavimo ir socialinę politiką¹⁰⁵. Procesas rodė Europos oficialiojoje paveldo apsaugos sistemoje atsidariusį suvokimą, kad paveldo vertes nustato ir todėl atitinkamą elgesio su paveldu schemą iššaukia ne tik specialistai, bet ir kasdien tame pavelde gyvenanti ir tiesiogiai su juo sąveikaujanti visuomenės dalis.

Europa atverti visuomenei platesnio santykio su kultūros paveldu galimybes pabandė 2005 metais, kuomet Europos Tarybos (ET) priimtoje *Faro konvencijoje* (2005) buvo išdėstytos pagrindinės „tiesos“ apie kultūros paveldo vertę visuomenei¹⁰⁶. *Konvencijoje* savitu „kultūros paveldo

---

¹⁰² Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*, p. 231

¹⁰³ Smith L. *General Introduction*, p. 17

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 15

¹⁰⁵ Giancaspro V. *Revitalization of Historic Town Centers: Bologna, plan for Preservation of the Historic Center, Pierluigi Cervellati and others, since 1969* // Polis: Urban Consulting [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.polis-city.de/polis/media/downloads/pdf/08bologna.pdf>>

¹⁰⁶ *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija* // Council of Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>>

bendruomenės“ apibrėžimu pažymima visiška visuomenės grupių laisvė vertinti tuos kultūros paveldo aspektus, kuriuos jos pasirenka¹⁰⁷.

Tačiau *Kultūros paveldo vertės pagrindų visuomenei konvencijoje* ne tik formuojamas paveldo ir visuomenės santykis, tačiau įmanoma išvelgti ir jau kurį laiką besiformavusias slinktis kultūros paveldo aksiologijoje. Iš vienos pusės galima teigti, kad tekstas atliepia Europos Tarybos principinius tikslus, tokius kaip pažanga žmogaus teisių, demokratijos ir konfliktų prevencijos srityse, t. y. pagarbos įvairovei skatinimas per paveldo prieigų pliuralizaciją įgauna tam tikrą priemonės pirminiams tikslams pasiekti funkciją, o tai būdinga visai ET politikai¹⁰⁸. Kita vertus, *Konvencija* indikuoja specifinius vakarietiškos minties postūmus, pvz., pripažinimą, kad paveldo objektų vertės susiformuoja/suformuojamos išoriškai, tačiau, jei šių verčių iššaukiami veiksmai minėtų objektų atžvilgiu nepažeidžia kitų visuomenės grupių vertybinių įsitikinimų ir laisvių (tai iš esmės yra nulemta poreikio praktiniam teiginių pritaikymui realioje politikoje ir net reikalaujama *Konvencija* ratifikavusių valstybių numatyti paveldo disonansų sprendimų būdus), visos jos gali būti laikomos „vidinėmis“ ar „igimtomis“, tam tikra prasme nekvestionuojamomis¹⁰⁹, prieinama tam tikra kompromiso tarp objektyviai nustatomų vidinių ir subjektyviai apsprendžiamų išorinių verčių forma.

Sugestijuojama idėja, kad egzistuoja ne „išorinės“ vertės, kurias galima formuoti ir kurti (angl. valorizuoti) pagal poreikį (idėja, labiau priimtina komerciniam santykiui su paveldu), o skirtingų tradicijų nulemta perspektyvų, kurių, kiekviena yra pati savaime vertybė, įvairovė, arba, kaip *Naros autentiškumo dokumento*¹¹⁰ reikšmę yra apibūdinęs S. Kulevičius – ne paveldosauga, o paveldosaugos¹¹¹. Per šį ryšį konstruojamas ir naujas paveldosaugos, kaip socialinio veiksmo, naratyvas: imamas sieti ar net tapatinti su socialinės tvarkos (įstatymų viršenybė) ir stabilumo (konfliktų prevencija) užtikrinimo demokratiniu keliu siekiais, kurio pagrindinis akcentas keliamas į visuomenės ir kultūros paveldo santykį. Tipiškais pavyzdžiais galėtume laikyti *Europos Tarybos Kultūros kelių instituto* funkciją arba, eurointegruojančio Bronzos amžiaus, kurio kultūros pėdsakų esama visame Europos žemyne, pasirinkimą Europos archeologijos aktualinimo projektu¹¹². Pati

¹⁰⁷ *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija*, antras straipsnis

¹⁰⁸ *Directorate of Culture and Cultural and Natural Heritage: Our Mission // Council of Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.].* Prieiga per Internetą:

<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/About/mission_en.asp>

¹⁰⁹ *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija*, 9 straipsnis

¹¹⁰ *Naros autentiškumo dokumentas*

¹¹¹ Kulevičius S. *Kultūros paveldo autentiškumas: reliatyvistinė perspektyva*, p. 179

¹¹² Hølleland H. *The Bronze Age – the Dawn of European Civilization: a case study of usages of the past within the European identity discourse // Digitale Utgivelser ved UiO [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.].* Prieiga per Internetą: <<http://www.duo.uio.no/sok/work.html?WORKID=86988>>

antropologinė kultūrinio reliatyvizmo idėja, atsiradusi akademiniuose sluoksniuose, kad apie kultūrą galima spręsti tik iš jos pačios perspektyvos, užgimusi dar XX a. viduryje JAV¹¹³, tik XXI a. pradžioje geba pereiti į ne itin paslankų konvencinių susitarimų lygmenį.

Sunku spėlioti, kaip „pasakojimas“ apie pliuralistinį verčių pobūdį plėtosis, tačiau jau dabar galima išskirti keletą specifinių šio diskurso elementų. Gretinant su L. Smith apibrėžtu *profesionaliuoju paveldo diskursu* galima numanyti naujo diskurso priešastimi tapus socioekonominių virsmą, sukėlusį poreikį stabilumui ir tam tikrų vertybių išsaugojimui - tai sparti globalizacija ir jos palydovės - kultūrinė niveliacija bei konfliktai, nulemti kultūrinių skirtumų. Visuomeninės prieigos samprata grindžiama pliuralizmu, pagarba visoms nuomonėms, su polinkiniu nuslysti į ne kartą jau kritiškai apmąstyta „politikorektiškumo“ pusę¹¹⁴. Jei L. Smith išvengtame diskurse istoriškai socialiniam elitui, o didžiąją dalį XX amžiaus, akademiniams sluoksniams, buvo rezervuotas sprendžiamasis balsas, tai „pasakojimo apie pliuralizmą“ atveju visuomenės nuomonė, nors dažnai menkai niuansuojant, kaip ją išaiškinti ir sutaikyti skirtingas jos pačios puses, tampa „paskutine instancija“.

Diskursas remiasi kultūrinio reliatyvizmo pagrindine idėja, kad apie savo vertybes ir iš jų atitinkamai kylančias kultūros paveldo vertes spręsti gali tik pačios su tuo paveldu santykiaujančios vienokios ar kitokios apibrėžties bendruomenės. Jei *profesionalusis diskursas* imtas pagrindu didžiajam nacionalizmo naratyvui ir juo paremtų nacionalinių paveldosaugos sistemų kūrimuisi¹¹⁵, tai, preliminariai pavadinkim jį, *multikultūralizmo diskursas* linkęs į besienių kontinentinių viršnacionalinių¹¹⁶ darinių konstravimą ir institucionalizavimą, kaip sugyvenimo globalizacijos sąlygomis, tarpkultūrinių konfliktų prevencijos modelį.

B. Graham, G. J. Ashworth ir J. E. Tunbridge į multikultūralizmą žvelgę, kaip į vieną iš vertybinių disonansų šaltinių, išskyrė keletą Vakaruose taikomų praktinių multikultūralizmo paveldosaugoje pavyzdžių. Praktinėje paveldosaugoje pastarasis pasireiškia per skirtingų verčių į tą patį kultūros paveldo objektą „projektavimą“, sukeldamas paveldo disonansus. Skirtingų paveldo specialistų taikomų strategijų, tokių kaip paieška nors ir minimalaus, tačiau bendro vardiklio, t. y.,

---

¹¹³ Kultūrinio reliatyvizmo sąvoka pirmą kartą panaudota Franz Boas, išplėtotą veikale *The Mind of Primitive Man*. – New York: Collier Books, 1963. – 149 p.

¹¹⁴ Donskis L. *Apgailėstauju, kad esu* // Bernardinai.lt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/74628>>

¹¹⁵ Čepaitienė R. *Šiuolaikinė paveldosauga: dvi vertinimo perspektyvos*, p. 52

¹¹⁶ Faro konvencijos šalys Penktuoju straipsniu įpareigojamos pripažinti savo jurisdikcijoje esančio kultūros paveldo vertę, nepriklausomai nuo jo kilmės žr. *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija*

visoms grupėms bendros vertės (neretai veda prie kultūrinės įvairovės skurdinimo)¹¹⁷, arba teigimo, kad visos vertės yra priimtinos ir iš to išplaukiančių pastangų kiek įmanoma tolygiau išdalinti valstybės dėmesį (nors praktiškai tai retai pavyksta)¹¹⁸ tik demonstruoja, kad multikultūralizmas, skirtinguose kontinentuose yra įgavęs skirtingas forma (pvz. „tautų katilo“ pavidalo JAV bei „mozaikiškas“ Europoje) iš esmės yra įgavęs tik teorinio diskurso formą, tačiau praktikoje esti problemiškas ir priklausomas nuo valstybės nacionalinės politikos ir įstatyminės bazės.

IV. 2 Atvejo studija: Vilniaus medinės architektūros paveldo daugiaperspektyvis vertinimas

Dėl XX amžiaus Rytų ir Vakarų Europos politinės istorijos skirtumų, t. y. priklausymo skirtingiems politiniams blokams, gerokai išsiskyrė ir paveldosaugos tradicijos. Specifinė ir tipiška Rytų ir Vidurio Europos demografija, vidurinėsios klasės dydis, gyventojų pasiskirstymas tarp miesto ir kaimo – visa tai veiksniai, neleidžiantys akiai kopijuoti vakarietiško paveldosaugos modelių bei reikalaujantys vietos socialinės struktūros pažinimo. Neseniai iš socialistinio bloko išsivadavusios Rytų ir Vidurio Europos šalys, skirtingai nei Vakarų valstybės, besimėgaujantios stabilia visuomenine santvarka, leidžiančia giliai įsišaknyti vertybėms, patiria dinamiškų pokyčių: kultūros paveldas sparčioje skonių, interesų ir valdžių įgyvendinamų politikų kaitoje patiria nuolatinį vertybinį „perkainavimą“, tokiomis dinamiškais sąlygomis įmanoma ir visiškas jo nuvertinimas, dėl kurio neretai sukeliama grėsmė fizinei objektų egzistencijai¹¹⁹.

Išskirtinai būdingas ir probleminis regionui geografiškai ir istoriškai verčių klausimu yra medinės architektūros atvejis Vilniaus istoriniuose priemiesčiuose: Žvėryne, Šnipiškėse, Markučiuose ar Naujininkuose. Agnė Rymkevičiūtė, savo tyrime¹²⁰ konstatuoja prastą Žvėryno medinės architektūros būklę, kurią nulėmė šio rajono gyventojų socialinė padėtis, esą, neleidžianti pajauti šios architektūros verčių. Pastebėtina, kad autorė, nors žvelgdama iš specialisto perspektyvos ir pastebėdama iš šios perspektyvos galimas identifikuoti vertes, tuo pačiu, per savo nagrinėjamą pavyzdį atskleidžia, kad istorinis ir socialinis bendruomenės, kuri tame pavelde gyvena, būvis, yra jo

¹¹⁷ Graham B. Ashworth G.J. Tunbridge J.E. *A Geography of Heritage*, p. 98

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 98

¹¹⁹ Serageldin M. *Preserving the Historic Urban Fabric in a Context of Fast-Paced Change*, p. 53

¹²⁰ Rymkevičiūtė A. *Medinis Vilniaus paveldas: Žvėryno medinės architektūros vertės* // Bernardinai.lt [interaktyvus].

[žiūrėta 2009 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F82771#3>>

verčių šaltinis. Susiklosčiusią situaciją, kai po XIX a. - XX a. pr. po vieną šeiminingą turėjusiuose užmiesčio kurortinio tipo namuose po Antrojo pasaulinio karo dažniausia po keletą šeimų viename name apsigyveno skurdžiausių visuomenės sluoksnių atstovai¹²¹, t. y. sovietizacija nutraukė iki tol natūraliai besiformavusią urbanistikos tradiciją¹²² galima socioekonomiškai gretinti su Vakarų Europoje vykusiu procesu, kuomet istorinio miesto marginalizacija prasidėjo dėl gamybos persiorientavimo: gamyba dėl rinkos masiškėjimo nebegalėjo išsitekti istoriniame mieste neblogindama gyvenamosios aplinkos kokybės. Blogėjant pastarajai, krito pačių istorinių kvartalų rinkos vertė, o ši priežastis vedė link palaiptinio architektūros nykimo į ją ėmus keltis nepajėgiems jos tinkamai prižiūrėti marginaliniams visuomenės sluoksniams.

Tai, kad, kaip rodo A. Rymkevičiūtės tyrimas, daugelio mikrorajonų, kuriuose gausu medinio paveldo, medinė architektūra siejama su kaimo tradicijų liekanomis mieste, o ne su savitu miestiečių gyvenimo būdu, demonstruoja, kaip pastarosios visuomenės dalies kilmė ir istorija lemia jų vertybinių orientacijų pobūdį. Didžioji dalis gyventojų ar jų tėvai yra kilę iš kaimo vietovių, todėl jų sąmonėje tebėra gajus suvokimas, kas yra priskirtina kaimiškai aplinkai ir ryški sovietmečiu vykusios migracijos iš kaimo į miestą paaštrinta takoskyra tarp kaimiškumo ir miesčioniškumo suvokimo didinanti paveldo, kuriame jie gyvena vertinimo kategoriškumą. Plastikinių, berėmių langų montavimas į medinius pastatus, išorės apkalimas dailylentėmis, siejamas su modernių statybinių medžiagų naudojimo, kaip socialinio prestižo demonstravimo fenomenu¹²³, būdingu neseniai į rinkos ekonomikos santykius persitvarkiusiems šalims. Tarp Žvėryno mikrorajono medinių pastatų savininkų dominuoja įsitikinimas, kad medinis namas yra „netvirtas, neilgalaikis, nepatogus, nemodernus ir neprestižinis“¹²⁴.

Šio istorinio ir socioekonominio konteksto, kaip verčių šaltinio Lietuvos oficialioji paveldosauga iki pastarojo meto nesvarstė. Elementinės reprezentacinės paveldosaugos, neimančios domėn miesto, kaip sociostruktūros, nuostatos, anot gerai į laikotarpį įsigilinusios R. Čepaitienės, buvusios ypač būdingos sovietmečiui¹²⁵, valstybės mastu iki šiol išliko menkai pakitusios. Oficialusis lygmuo Lietuvoje, net ir Vilniuje, planuojant medinės architektūros išsaugojimo darbus, iš esmės apsiriboja edukacinio potencialo tyrimu bei tiesioginės lokalinės paramos skyrimu pavienių,

---

¹²¹ Rymkevičiūtė A. *Medinis Vilniaus paveldas: Žvėryno medinės architektūros vertės*

¹²² Čepaitienė R. *Istoriniai miestai paveldosaugos akiratyje*, p. 50-52

¹²³ Černevičiūtė J. *Gyvenimo stiliaus naratyvai, stratifikacija ir su konstruoti tapatumai*

¹²⁴ Sургailis Andrius. *Medinis Vilnius*. – Vilnius: Versus aureus, 2005. - p. 13

¹²⁵ Čepaitienė R. *Istoriniai miestai paveldosaugos akiratyje*, p. 54

specialistų atrinktų architektūriškai bei meniškai vertingiausių statinių renovavimui¹²⁶. Stinga gilesnio makro-požiūrio ir planavimo ištiso istorinio vieneto lygmeniu (pvz., Žvėryno istorinio priemiesčio) atsižvelgiant į tos vietos bendruomenės socialines ir ekonomines problemas bei išvelgiant ne vien „specialistiškas“ vertes, bet ir numatant veiksmus su kultūros paveldo objektais, kuriuos šios vertės turėtų iššaukti ir jų praktinį galimumą. Paveldosauginės politikos planavimas imant domėn socialinį ir ekonominį veiksnius, o galbūt net jungiant šių politikų įgyvendinimą administraciniu lygiu, būtų būtent tai, kas vestų prie ilgalaikio ir tvaraus vystymosi arba mažesnio interesų konflikto tarp valdžios ir vietos gyventojų, kylančio dėl skirtingo paveldo vėrcių suvokimų.

Antai Vilniaus miesto savivaldybės parengtoje *Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo programoje*¹²⁷ atsiskleidžia, kaip bendruomenės gyvenimo kokybės ir ekonominių veiksmų samplaika vietos bendruomenės ir rinkos dalyvių akyse gali sparčiai nuvertinti „išorės“ – t. y. profesionalų, turistų bei besidominčių istorine Vilniaus praeitimi, vertinamą kultūros paveldą. Rinkos kombinacija: didelė medinės architektūros restauracijos ir atkūrimo kaina bei specialistų trūkumas, išaugusi žemės kaina, kuri savaime skatina investicijas į greitai atsiperkančią daugiaaukštę statybą bei pagrindą sudarantis mažas pajamas gaunantis vietos gyventojų sluoksnis, padėties tyrėjų buvo kvalifikuoti kaip svarbiausi socialiniai apsaugą sunkinantys veiksniai-grėsmės. *Strategijoje* keliamos problemų pobūdis indikuoja, kad dabar egzistuojanti Lietuvos Respublikos paveldosaugos įstatyminė bazė negali užtikrinti efektyvaus jų sprendimo, nes vėrcių kultūros paveldui suteikimo procese nėra palikta vietos jų generacijos šaltinių socialinei problematikai. *Getty* instituto specialistų atliktame tyrime teigiama, kad problemą gilina ir profesionalų pernelyg išaukštinti restauracijos standartai, tampantys neįgyvendinami vietos gyventojams. Ši tendencija netgi apibendrinama kaip bendra visų buvusio Rytų bloko šalių patirtis¹²⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad šis sisteminis vertybinis nesusikalbėjimas tarp oficialiosios paveldosaugos ir bendruomenių atsiranda dėl tam tikro išorės-vidaus santykio tuomet, kai „pavelde gyvenantys“ žmonės dėl aukščiau minėtų objektyvių istorinių ir socioekonominių priežasčių dažnai savo būstą traktuoja kitaip, nei tai daro architektūros ir meno specialistai bei jų diskurso įtakojama plačioji visuomenė.

¹²⁶ *Medinės architektūros išsaugojimo tvarka* // Vilniaus senamiesčio atgaivinimo agentūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www.vsaa.lt/medine_arch.htm>

¹²⁷ *Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo programa* // Vilniaus miesto savivaldybė [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/50/?itemID=508>>

¹²⁸ Serageldin M. *Preserving the Historic Urban Fabric in a Context of Fast-Paced Change*, p. 54

IV. 3 Juridinės visuomenės dalyvavimo kultūros paveldo vertinime ribos

Nors *nekilnojamoji kultūros vertybė* įstatyme apibūdinama, kaip „kultūros paveldo objekto ar vietovės reikšmingumą lemiančių vertingųjų savybių, visuomenei svarbių kaip jos kultūrinis turtas, visuma, neatsižvelgiant į tai, kam nuosavybės teise objektas ar vietovė priklauso“, visuomenės teisės, nekalbant apie praktines galimybes, dalyvauti kultūros paveldo identifikavimo ir vertinimo procese yra ganėtinai siauros, lieka tenkintis pasyvaus stebėtojo arba aktyvaus kritiko vaidmenimis.

Lietuvos visuomenės grupės įtakoti juridinį-administracinį paveldo verčių identifikavimo procesą neturi labai daug galimybių. Valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymas numato dvi vietas iš dvylikos, į kurias pačios visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su kultūros paveldo paieška, saugojimu ir propagavimu, gali deleguoti ir atšaukti savo narius¹²⁹, tačiau, pastarajai institucijai valstybinėje paveldosaugos sistemoje numatytas daugiau patariamasis vaidmuo¹³⁰. Įvairios paveldo bendruomenės, reikšdamos neapsitenkinimą asmenų, kurie deleguojami kitų institucijų į šią komisiją, reputacija ir vertybėmis, linkusios šia prieiga naudotis, kad jų pozicija būtų išgirsta¹³¹. Imant domėn šio organo formaliai strateginį ir ekspertinį vaidmenį oficialiojoje paveldosaugos politikoje, tampa aišku, kad minėtos bendruomenės suinteresuotos ne tiek dalyvavimu konkrečių paveldo objektų verčių identifikavimo bei iš to išplaukiančios elgsenos su jais reguliavime, tačiau savo retoriką ir veiksmus orientuoja į sisteminės-vertybinės oficialiosios paveldosaugos krizės apraiškas¹³².

Lietuvoje, kultūros paveldo bendruomenių¹³³, t. y. socialinių grupių, išvelgiančių savas, nebūtinai atitinkančias teisinio-administracinio aparato identifikuotas, vertes, galimybes jas įteisinti ir perkelti į oficialų lygmenį pirmiausia apibrėžiamos per *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme*¹³⁴ minimą „suinteresuotos visuomenės“ sąvoką. Kadangi, kultūros paveldo tvarkyba niekaip

¹²⁹ *Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymas*. 3 str. // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243076>

¹³⁰ *Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos nuostatai* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309985&p_query=&p_tr2=>

¹³¹ *Visuomenininkai boikotuoja Valstybinės kultūros paveldo komisijos rinkimus* // Alfa.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per Internetą:

<<http://www.alfa.lt/straipsnis/130413>>

¹³² Bakučionis T. *Visuomenė stoja ginti paveldo* // Lietuvos socialdemokratų sąjunga [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per Internetą:

<www.lsd.lt/documents/T.Bakucionis-Paveldo%20forumas.doc>

¹³³ angl. Heritage community – sąvoka paimta iš *Kultūros paveldo reikšmės pagrindų visuomenei konvencijos* (Faro, 2005)

¹³⁴ *Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per Internetą:

neįsivaizduojama be teritorijų planavimo, mastas ir būdas, kuriuo prie to prisidėti leidžiama ne specialistams ir ne politikams, iš esmės nužymi teisiškai įtvirtinto visuomenės ir kultūros paveldo santykio kokybę. Jau išsiaiškinta, kad paveldo vertės ne vien identifikuojamos apskaitos ir skelbimo saugomais metu, tačiau jų vertės keičiamos arba sukuriamos įvairių su jais susijusių teritorijų planavimo sprendinių dėka.

Galima teigti, kad šiuo metu neegzistuoja konstruktyvaus paveldo bendruomenių dalyvavimo paveldo valorizavime galimybės. Visuomenės santykis pasireiškia laisvai apibrėžtos ir daug erdvės interpretacijoms paliekančios, nuo precedentų priklausančios teisės egzistavimu. Pavyzdžiui, „suinteresuota visuomenė“, kuri suprantama, kaip visuomenės dalis, kuriai konkretūs planavimo sprendiniai gali turėti įtakos arba pati yra suinteresuota tų sprendinių įgyvendinimu, matydama, kad gali būti pažeistos visuomenės ar valstybės teisės ar teisėti interesai, turi teisę kreiptis į valdžios institucijas, kad pastarosios, nustačiusios pažeidimus, naikintų planuotojų sprendinius, arba spręsti pavestų teismams¹³⁵. Lietuvoje įstatymo numatoma tik atmesti arba priimti jau kažkieno kito, ar tai būtų valdžios specialistų bei mokslininkų pasiūlyti kūriniai, ar plėtros planuotojų intereso padiktuoti sprendiniai. 33-čiuoju to paties įstatymo straipsniu numatyti konsultavimosi ir viešo susirinkimo apibrėžimai kalba tik apie galimybę siūlyti koreguoti jau suformuotus sprendinius, tačiau dalyvavimas teikiant siūlymus nuo pačios planavimo proceso pradžios, nėra formaliai įteisintas¹³⁶.

Kita vertus, ryškėja atvejai, kuomet bendruomenių keliamos vertės arba dėl neatitikimo oficialiosios ideologijos, arba paties teisinio-administracinio aparato apibrėžtumo apskritai neturi šansų patekti į oficialiosios paveldosaugos sferą. Tokiu laikytinas Lietuvos kino teatro atvejis, kurio verčių identifiкуoti valstybė negalėjusi, nes tai, ką vertina į kino teatro išsaugojimo iniciatyvinę grupę susibūrusi bendruomenė¹³⁷, nėra apibrėžta Lietuvos paveldosaugos juridiniame reglamentavime. Tai, kokias juridines ribas visuomenės vertinimams nubrėžia oficialioji paveldosauga, neretai neatliepia tikrųjų jos santykio su paveldu pavidalų ir įgeidžių, todėl šią nišą natūraliai turi sąlygas užpildyti kiti socialiniai institutai.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=331439&p_query=&p_tr2=>

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas, 2 ir 32 str.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas, 33 str.

¹³⁷ Judėjimo „už Lietuvą be kabučių“ kreipimasis į politikus, kultūrai neabejingą visuomenę, projekto „Vilnius - Europos kultūros sostinė 2009“ rengėjus, Vyriausybės strateginio planavimo komitetą ir UAB „Rojaus apartamentai“: „Lietuva“ kviečia: ne griauti, o kurti Europos kultūros sostinę // Straipsniai.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.].

Prieiga per Internetą:

<http://www.straipsniai.lt/lietuvos_kino_teatras/puslapis/12011>

Bendruomenių praktikos suformuoja vertes, kurios menkai priklauso nuo politinės ideologijos, nuo *profesionaliojo paveldo diskurso* ir labiau atitinka F. Jamesono apibrėžtą postmodernios visuomenės poreikį nostalgijai, tiksliau ją galinčioms sukelti formoms¹³⁸. Kaip rodo Vilniaus Justiniškių mikrorajone sovietmečiu egzistavusios ir „atkurtos“ fontano ir rekreacinės zonos atvejis, politiškai naudinga investuoti savo laiką ir dėmesį gali būti ne tik į gausiai simbolinių ir asociatyvinių verčių persisunkusius žymiausias vietos paminklus, tačiau ir į tokias kuklias bendruomenių nostalgijos formas¹³⁹. Reiškinyms visiškai išseina už į „elitizmą“ ir materialų autentiškumą linkusios teisinės-administracinės paveldosaugos intereso ribų ir dėl savo liberalumo ir poreikio išradingumui atveria plačias galimybes paveldo ir komercijos vertybiniam santykiui.

---

¹³⁸ Jameson F. *Postmodernizmas ir vartotojų visuomenė*, p. 28

¹³⁹ Seimo narys Rimantas Remeika savo populiarumo vardan akcentuoja savo nuopelnus Vilniaus Justiniškių ir Pilaitės mikrorajonų bendruomenėms svarbių problemų sprendimuose. Žr. *Gyventojai išsikovojo teisę į gražesnę ir jaunesnę aplinką* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5-p_r=3347&p_d=79344&p_k=1.html>

V KOMERCINIS AKSIOLOGINIS SANTYKIS

Paveldo komercializacija – vėlyvas reiškinys, radęsis tik besibaigiant XX-ajam amžiui. Santykis nėra svetimas ir oficialiojoje paveldosaugoje, nors ne visose šalyse vienodai išplėtotas. Apie tai kalba susitarimas „gerąją praktiką“ laikyti tai, kad paveldo objektas yra pajėgus „pats save išlaikyti“¹⁴⁰. Pati valstybė pradeda išvelgti finansinį interesą traktuoti paveldą kaip išteklių, o sąvoka „autentiškumas“ vis dažniau aptinkamas pavartota ekonominės vertės prasme. Kultūros paveldo departamento paveldosaugininkė Aušrelė Racevičienė siekdama apibrėžti Vilniaus medinės architektūros vertes yra pareiškusi, kad ši paveldo rūšis teikia miesto įvaizdžiui „autentiškumo vertę“¹⁴¹.

Dar daugiau – kultūrinis turizmas pradedamas laikyti tvarios paveldo konservacijos įrankiu, ir įgauna ganėtinai aiškų ekonominį pagrindimą: kultūrinis turizmas negali egzistuoti be paveldo objektų, taigi, turi ekonominį interesą rūpintis paveldu¹⁴². Taigi, apčiuopiamas vienas iš būdų verslui tapti neekonominių kultūros paveldo verčių įtakotoju ir, priklausomai nuo valstybėje egzistuojančio kultūrinio turizmo ir paveldo santykio, įtakoti paveldosauginius sprendimus.

Tačiau, nors *Burra chartija* minimizuoja ekonominių verčių reikšmę, teigdama, kad jos pačios yra atsiradusios ne iš ko kito, o iš kultūrinių ir istorinių, tad pagal svarbumą gali tikėtis tik antros vietos¹⁴³, aiškėja, kad komercinė veikla nėra vien kultūrinių verčių reprodukcija paremtas būdas gauti pelną, tačiau ir pati kuria bei pagal savus dėsnius jas transformuoja. Ypač tai ryšku vadinamojoje paveldo industrijoje.

V.1 Paveldo industrija – oficialiojo paveldo diskurso adoptacija ?

Jei oficialioji paveldosauga nuo XIX a. iki XX a. antros pusės ėjo koja kojon su nacionalizmo didžiuoju naratyvu, tai pastarajam traukiantis, paveldas pamažu ėmė vertis globalizmo įtakojamoms vartotojiško pasaulio tendencijoms. Socialinis verslo institutas, iki tol ignoravęs kultūros paveldą, kaip savo plėtros „stabdį“, pradėjo išvelgti naujas nišas komercinei veiklai, ypač susijusiai liberalėjančiu kultūros paveldo objektų interpretavimu, kaip antai turizme ir visose su juo susijusiose

¹⁴⁰ *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija*, 10 str.

¹⁴¹ Racevičienė A. A. *Mediniai gyvenamieji namai Vilniuje* // Archiforma, 2006, 1, Vilnius. – p. 90-95

¹⁴² Richard A. Engelhardt *Cultural and Ecologically Sustainable Tourism Development through Local Community Management* // ANU E Press [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per Internetą: <http://epress.anu.edu.au/culture_sustainable/mobile_devices/ch13.html#d0e3883>

¹⁴³ *Burra chartija* // ICOMOS [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icomos.org/australia/burra.html>>

paslaugų sferose. Gan tiksliai yra pastebėjęs Salvijus Kulevičius, teigdamas, kad jei anksčiau pagrindiniu vertintaju buvo „nacijos pilietis“, tai pastaruoju metu jo vaidmenį yra perėmęs „pasaulio turistai“¹⁴⁴.

R. Čepaitienė *perteklinio paveldo*¹⁴⁵ sąvoka apibūdina liberalią, komerciniam požiūriui būdingą paveldo sampratą, kai kurių teoretikų nuomone¹⁴⁶, tiesiogiai susijusią su postmodernumu. Šis požiūris teigia, kad paveldo vertės yra kuriamos ir reguliuojamos kaip išorinės, taigi, fiziniams objektams nykstant, vertės lengvai galima perkelti į kitus objektus, ar sukurti naujas vertes, tinkamas kitiems fiziniams dariniams, taigi, sukurti tiek „paveldo“, kiek jo reikia, arba, kiek reikalauja rinkos pasiūla ir paklausa.

Paveldą, kaip simbolinį progreso stabdį linkusiam apeiti modernizmo įkvėptam verslui suvokus, kad finansinę vertę įmanoma išgauti savo produkciją siejant su realiomis ir falsifikuotomis kultūros paveldo vertybėmis, belieka pripažinti akivaizdų šiandieninį A. Riegl'io išpranašautos masinio pobūdžio senumo vertybės kiekybinį dominavimą savo pirmtakės – istorinės vertybės atžvilgiu arba smarkiai išaugusią paklausą „senoviškumui“. Pastarasis, skirtingai nei savo laiku galėjo numatyti autorius, dažnai yra falsifikuojamas. Verslas iš esmės veikia naudojasi paveldo profesionalų išpuoselėtomis klišėmis bei „prigimtinėmis vertybėmis“, specialistiškas požiūris veikia tiražuojamas paveldo industrijoje. William D. Lipe pateikiami paveldo estetikos, asociatyvumo, simboliškumo pateikimo rinkai pavyzdžiai puikiai iliustruoja, kaip verslas pasitelkia visuomenėje plačiai pripažįstamas *profesionaliojo diskurso* vertes savo paslaugų ir prekių pardavimams didinti¹⁴⁷. Anot tyrėjos Agnės Vaitkuvienės, Lietuvoje tai ypač buvo būdinga XX a. dešimto dešimtmečio pabaigoje ėmus kilti Lietuvos makroekonominiams rodikliams¹⁴⁸. Kilnojamųjų kultūros vertybių rinkoje, pavyzdžiui aukcionuose, iš *oficialiojo paveldo diskurso* kildinamos vertybės didžia dalimi sudaro ekonominę vertę. Kai kurie verslo subjektai išnaudodami minėtų verčių didelį pripažinimą noriai renkasi istorinius statinius ir vietas savo reprezentacijai ir prestižui.

Istoriškai gal būt galima įžvelgti net tam tikrą tęstinį atitikimo moksliskai suformuotoms vertybėms poreikį ir dinamiką tarp XIX a. vidurio ir XX a. pabaigos: jei E. E. Viollet le Duc'as nukreipė savo pastangas į moksliniu pagrindu išgryninto stiliaus „atkūrimą“, tai postmodernizmo įtakoje, užgimus paveldo ir verslo santykiui, pastarasis taip pat ima savaip stengtis atitikti visuomenės įsivaizdavimų

¹⁴⁴ Kulevičius S. *Kultūros paveldo autentiškumas: reliatyvistinė perspektyva*, p. 153

¹⁴⁵ Čepaitienė R. *Šiuolaikinė paveldosauga: dvi vertinimo perspektyvos*, p. 52

¹⁴⁶ Tunbridge J. E. Ashworth G. J. *Dissonant Heritage*, p. 97

¹⁴⁷ Lipe W. D. *Value and Meaning in Cultural Resources*, p. 291

¹⁴⁸ Vaitkuvienė A. *Paveldo industrija Lietuvoje*, p. 95

apie praeitį stereotipus, pastariesiems didžia dalimi esant formuojamiems profesionalių mokslininkų veikalų: istorikų, archeologų, architektūros istorikų, menotyrininkų bei kt.

Tikėtina, kad paklausa praeities estetinėms formoms šiuolaikiniuose kūriniuose ir produktuose - būtent tokiu aspektu verslas neretai traktuoja paveldą, kaip produktą – yra nulemta XX pabaigos kultūrinių slinkčių. Postmodernizmo teoretikas Frederic Jameson dar 9-ojo dešimtmečio pabaigoje populiariojoje kultūroje, ypač kine, įstengė išžvelgti tam tikrą nostalgijos žanro atsiradimą¹⁴⁹, kuris, skirtingai nei istorinis, ne stengiasi papasakoti apie tam tikrą laikotarpį, tačiau turi tikslą sužadinti stebėtojo troškimą grįžti ir iš naujo patirti „anų“ laikų estetinius išgyvenimus kūrėjams ne stengiantis kuo tiksliau ir išsamiau pavaizduoti patį laikotarpį, o vaizduojamam laikotarpiui būdingiausią formą ir detales, galinčias pažadinti praeities pojūtį, nepaisant to, kad pats kūrinys formaliai gali kalbėti apie šiuos ar net ateities laikus. Tokiu pačiu F. Jamesono išžvelgiamu „patologišku“ negebėjimu susidoroti su laiku ir istorija bei žvelgti į dabartį išreiškiant jos estetinę patirtį¹⁵⁰, galimai naudojasi ir paveldo industrija, atradusi paklausą laisvai paveldo profesionalų suformuotų verčių interpretacijai. Praeities elementai dabarties produktuose selektyviai išdėliojami ne stengiantis atliepti kiek įmanoma realistiškesnį vaizdinį, o populiariojoje vaizduotėje ar taip vadinamoje istorinėje sąmonėje susikurtą praeities stereotipinį vaizdinį. Paradoksalu ir būtina pastebėti, kad daugumos šių tiražuojamų ir falsifikuojamų paveldo verčių „originalai“ kilę to paties diskurso, kuris teigia apie „prigimtinį“, nuo objektų neatsiejamą bei moksliskai identifikuojamą tokių verčių pobūdį.

Architektūros ir dizaino specialistai komerciniais tikslais neretai naudojasi vien estetinėmis paveldo objektų savybėmis. Pavyzdžiui, selektyvus tradicinių lietuviškų etnografinio kaimo sodybos pastato elementų naudojimas projektuojant kavinių etnointerjerus arba šiuolaikinius gyvenamuosius namus gali būti asocijuojamas su harmoninga gyvensena gamtos apsuptyje būsimam pirkėjui peršant idiliškos kaimo bendruomenės gyvenimo vaizdinius, priešpastatant miesto šurmuliui ir skubėjimui, visiškai atsiejant juos nuo įvairiapusės gyvenimo kaimo vietovėje realybės ir jos suformuotos tradicijos. Toks estetinių verčių atskyrimas nuo likusių „vidinių“ ir laisvas manipuliavimas jomis, paprastai lieka nesuprastas oficialiosios paveldosaugos atstovų bei pačių kaimo bendruomenių, kuriems estetiškas aplinkos vaizdas yra tik antraeilė, natūrali vidinių įsitikinimų bei tradicijos išdava¹⁵¹.

Paskutinis pavyzdys kone ryškiausiai apibūdina komercinio santykio su kultūros paveldu specifiką ir „praeičiai neįsipareigojantį“ jo vertinimą, kardinaliai besiskiriantį nuo oficialiojo ir dalies

---

¹⁴⁹ Jameson F. *Postmodernizmas ir vartotojų visuomenė*, p. 15-36

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 24

¹⁵¹ Serageldin M. *Preserving the Historic Urban Fabric in a Context of Fast-Paced Change*, p. 56

jam vis dar pavaldaus mokslinio požiūrio. Kita vertus, paveldo industrija niekada negalėtų egzistuoti be visuomenės legitimacijos, taigi, turbūt netikslinga būtų manyti, kad paveldo komercializacija, pataikavimas postmoderniajai nostalgijai ir kitos materialių paveldo objektų interpretacijos formos yra daug daugiau nei pakitusio plačiosios visuomenės masių santykio su paveldu, kurį jau 1903 m., nežinia ar neatsitiktinai, gebėjo numatyti A. Rielg'is, minties išraiška.

IŠVADOS

1. Kultūros paveldo specialisto vaidmuo visuomenėje siejamas su fundamentaliųjų paveldo verčių gynimu nuo nepastovių visuomenės įsitikinimų, estetinių skonių kaitos ir ekonominių svyravimų. Iš to išplaukia poreikis išskirtinio ir apriorinio *žinojimo* apie kultūros paveldo vertingumą legitimumo visuomenėje poreikis, todėl specialistų identifikuojamos vertės kone iki XX a. pabaigos kildintinos iš pačių paveldo objektų.
2. Šis *žinojimas* legitimuojamas istoriškai susiklosčiusiu *profesionaliojo paveldo diskursu*. Pastarasis formavosi XIX a. socioekonominių priežasčių, nulemtų neįprastai sparčių pokyčių visuomenės struktūroje (diduomenės nykimas) bei istoriniame kraštovaizdyje, akivaizdoje tam tikrai visuomenės daliai jaučiant diskomfortą ir siekiant „gražinti“ praeities vertybes. Šis socialinis virsmas sutapo su profesionalaus domėjimosi praeities reliktais banga, tad buvo pagrįstas specialistišku autoritetu, o dėl ryšio su diduomene, diskursas prabyla apie neišvengiamą vertybių tęstinumą ir paveldimumą. „Prigimtinį“ pobūdį „pasakojime“ įgauna materialumas (monumentalumas), estetinė vertė, pareigos praeičiai jausmas ir su nacionalinių valstybių kūrimusi atsiradęs bendro paveldo, kaip bendros tapatybės pagrindo suvokimas. Tokio požiūrio legitimumui visuomenėje reikšmės turėjo tiek sparti jo institucionalizacija kuriant nacionalines paveldo apsaugos sistemas, tiek socialinis eksperto statusas.
3. XX a. pab. – XXI a. pr. *Naros autentiškumo dokumentui* žymint diskurso apie paveldo verčių „vidinį“ pobūdį kvestionalumą tarptautiniu lygiu, paveldosaugą ištinka žinojimo, kas ir kaip gali vertinti paveldą, krizė.
4. Nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų teisinių-administracinių paveldosaugos sistemų, paveldo vertės kildinamos iš pačių paveldo objektų materialųjų savybių, o tai, kad paveldo specialistų atliekamas verčių identifikavimas ir veiksmai su paveldo materija patys formuoja vertes, nors ir įsisąmoninta, tačiau teisiškai niekaip nėra nereglamentuojama.
5. Teisinių-administracinių verčių „prigimtinis“ pobūdis gali būti įtakotas ir oficialiosios paveldosaugos vertinimo socialinio konfrontatyvumo, nes praktikoje verčių identifikacija kyla ne iš siekio pagerbti objektus, reprezentuojančius konkrečias vertybes, kaip įprasta šį mechanizmą traktuoti teorijoje, tačiau iš „baimės“ ir „būtinybės“ veiksmių, kaip antai praradimo grėsmė, kurią gali sukelti tiek stichinės nelaimės, tiek nevaldoma plėtra. Iškilus šioms grėsmėms aplinkoje imamos identifikuoti vertės. Jei oficialioji paveldosauga tėra viena

iš savo vertybinės sistemos „gynėjų“, tuomet nacionalinėje praktikoje vertinimo liberalizavimas, t. y., traktavimas, kad „visi turi teisę vertinti tai, ką jie nori“, kaip tai dogmatizuoti bando tarptautinė paveldosauga, neturi daug perspektyvų.

6. Lietuvos specialistams būdingesnis kultūros paveldo verčių, kaip „prigimtinių-vidinių“ nei „išorinių“ traktavimas, gajos „elementinės-elitistinės“ paveldosaugos apraiškos, o taip pat, su tuo susijęs paveldo politizavimas, sąsajos su politiniais veikėjais, siekiančiais identifikuotis su išskirtinės svarbos paveldo objektais, naudotis jų visuomenėje pripažintu vertingumu.
7. Teisinė-administracinė paveldo apsauga neišsivaizduojama be mokslinio santykio, kuris gali būti dvejopas: indukcinis arba dedukcinis. Lietuvoje oficialiojoje paveldosaugoje būdingesnis antrasis, reiškiantis, kad administraciniai sprendimai tampa vertybinės argumentacijos teorijoje priežastimi, atliepiant rinką. Ganėtinai menkai išvystytas ir kultūros paveldo studijų teorinis lygmuo: studijų programoje vyrauja paveldo valdymo ir oficialiojoje paveldosaugoje nusistovėjusių verčių pagrindimo įgūdžių dalykai, įstatymuose fundamentalieji kultūros paveldo tyrimai yra „iškeliami“ už oficialiosios paveldosaugos ribų. Mokslas biurokratų pasitelkiamas kaip autentiškumo, objekto atitikimo išsivaizduojamai pirminei būsenai ir iš to kylančių *profesionaliojo paveldo diskurso* verčių įrodinėjimo įrankis.
8. Panagrinėjus postmoderniąją archeologijos mokslo savirefleksiją kaip geriausiai atspindinčią akademinio paveldo vertės traktavimo būdo raidą, pastebėtina, kad XX a. 9-asis dešimtmetis yra lūžinė riba, nuo kurios pozityvistiškai visiems vienodai suvokiama paveldo vertė moksle yra reliatyvizuojama. Postmodernizmui įtakojant, teorijoje dekonstruojamas ir pats mokslinis verčių nustatymo principas tik kaip vienas iš daugelio „pasakojimų“. Lietuvoje teisinio-administracinio paveldo mokslinis vertinimas yra menkai kvestionuojamas, jo užginčijimas teisminėje praktikoje precedentų neturi, tad galima numanyti visuomenėje egzistuojant šio pobūdžio verčių platų legitimumą.
9. Nuo XX a. 7 deš. teorijoje imamas svarstyti bendruomenių veiksnys, 9 deš. su socialinių ir kultūrinių grupių nuo *profesionaliojo paveldo diskurso* besiskiriančiais verčių suvokimais pradėta skaitytis ir politiniu lygmeniu, tai iš esmės sutampa su verčių reliatyvizavimu akademiniam lygmenyje. Tarptautiniame lygmenyje *Faro* konvencijos pavidalu sudogmintas visuomenės santykis su paveldu indikuoja randantis naują pliuralistinį diskursą, kilusį iš antropologinės kultūrinio reliatyvizmo idėjos bei linkusį ieškoti kompromiso tarp „vidinių“ ir „išorinių“ paveldo verčių principu: „kiekvienoje kultūrinėje tradicijoje vertės yra „vidinės“ tol,

kol jų iššaukiami veiksmai su paveldu nepažeidžia kitų kultūrinių tradicijų vertybinių nuostatų“. *Disonuojančio paveldo sąvokos* vartojimas rodo, kad principo laikymasis lokaloje praktikoje yra problemiškas.

10. Vilniaus medinės architektūros paveldo atvejo analizė atskleidžia, kad visuomenės grupių vertybines nuostatas lemia tiek specifinis istorinis, tiek dabarties socioekonominis gyvenamosios aplinkos kontekstas. Atvejį dar problemiškesniu daro teisinės-administracinės paveldosaugos nenoras įtraukti šio konteksto į savo politiką, itin principingas *profesionaliojo paveldo diskurso* kriterijų laikymasis. Lietuvoje visuomeninių organizacijų nariai gali dalyvauti tik strateginio-arbitražinio veiklos pobūdžio įstaigų veikloje, kaip antai, Valstybinė kultūros paveldo komisija, tačiau beveik neturi realių šansų dalyvauti praktinio lygmens paveldo vertinimą apimančių sprendinių priėmime.
11. Ten, kur teisinis-administracinis aparatas dėl ne visada adekvačios realiai situacijai reglamentacijos negeba atliepti visuomenės poreikių, laisvai interpretuodamas oficialiąsias „prigimtines“ vertes, savo nišą užima verslas. A. Riegl'io numatyta paklausa senoviškumui, nesvarbu tikram ar falsifikuotam, F. Jameson'o apibūdintas postmodernus poreikis nostalgiją sukeliančioms dabarties formoms, paveldo specialistų „neatskiriamas“ nuo objektų arba „natūraliai iš vidaus kylančias“ estetines vertes įkūnijančių dizaino elementų laisva interpretacija ir naudojimas interjerų ir eksterjerų projektavime – visa tai tik keli visuomenės būdai vertinti ir iš praeities relikvų pasiimti tai, kas šiuo metu jai reikalingiausia.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Šaltiniai

1. *Atėnų chartija* // Icomos.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą:
<http://www.icomos.org/athens_charter.html>
2. *Burra chartija* // ICOMOS [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.icomos.org/australia/burra.html>>
3. *Dėl paveldo naikinimo Lietuvos miestuose: Atviras laiškas* // Culture.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.culture.lt/anti-agresija>>
4. *Gyventojai išsikovojo teisę į gražesnę ir jaukesnę aplinką* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5-p_r=3347&p_d=79344&p_k=1.html>
5. Judėjimo „už Lietuvą be kabučių“ kreipimasis į politikus, kultūrai neabejingą visuomenę, projekto „Vilnius - Europos kultūros sostinė 2009“ rengėjus, Vyriausybės strateginio planavimo komitetą ir UAB „Rojaus apartamentai“: „Lietuva“ kviečia: ne griauti, o kurti Europos kultūros sostinę // Straipsniai.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per Internetą:
<http://www.straipsniai.lt/lietuvos_kino_teatras/puslapis/12011>
6. *Kultūros paveldo reikšmės visuomenei pagrindų konvencija* // Europos Taryba [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>>
7. *Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*, 2 str. 40 punktas. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.kpd.lt/iNrI-761>>
8. *Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per Internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=331439&p_query=&p_tr2=>>

9. *Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymas*. 3 str. // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=243076>
10. *Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos nuostatai* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=309985&p_query=&p_tr2=>
11. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo* // Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=282151&p_query=&p_tr2=>
12. *Medinės architektūros išsaugojimo tvarka* // Vilniaus senamiesčio atgaivinimo agentūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.vsaa.lt/medine_arch.htm>
13. *Medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įgyvendinimo programa* // Vilniaus miesto savivaldybė [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/50/?itemID=508>>
14. *Naros autentiškumo dokumentas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm>
15. *Ninth Report of the Committee on Culture, Media and Sport* // www.parliament.uk [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 8 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.parliament.the-stationery-office.com/pa/cm200708/cmselect/cmcumeds/693/69306.htm>>
16. *Pasaulio paveldo konvencija* // World Heritage Centre [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://whc.unesco.org/en/convention/>>
17. *Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* // UNESCO.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per Internetą: <http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=35261&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>
18. *Studijų planai* // Vilniaus universitetas Istorijos fakultetas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.if.vu.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=78>
19. *UNESCO Vienos memorandumas* B 12 str. // Kultūros paveldo departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 12 d.] Prieiga per Internetą:

<<http://www.kpd.lt/lt/node/93>>

20. *Venecijos chartija* // Icomos.org [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą:
<http://www.icomos.org/venice_charter.html>
21. *Vilniaus senamiesčio atgaivinimo strategija* // Vilniaus senamiesčio atgaivinimo agentūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 14 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.vsaa.lt/strat/vilnius2/lt/index.htm>>

Literatūra

1. Ashwort G., Howard P. *Europos paveldas: planavimas ir valdymas*. – Vilnius: Versus aureus, 2008. - 199 p.
2. Bakučionis T. *Visuomenė stoja ginti paveldo* // Lietuvos socialdemokratų sąjunga [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per Internetą:
<www.lsd.lt/documents/T.Bakucionis-Paveldo%20forumas.doc>
3. Boas F. *The Mind of Primitive Man*. – New York: Collier Books, 1963. – 149 p.
4. Bučas J. *Reikia saugoti ne paveldą, o jo vertybes* // Vakarų Ekspresas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. kovo 3 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.ve.lt/?data=2009-01-23&rub=1065924810&id=1232646799>>
5. Bučas, J. *Palikimas ar paveldas?* // Naujasis dienovidis, 1993, nr. 17., p.6, 7
6. Bumblauskas A. *Pratarmė* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo byla: Vieno požiūrio likimas Vilnius: LII leidykla, 2006. – p. 9-13
7. Callaway E. *Brain Quirk Could Help Explain Financial Crisis* // New Scientist [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per Internetą:
<<http://www.newscientist.com/article/dn16826-brain-quirk-could-help-explain-credit-crunch.html>>
8. Choay F. *The Invention of the Historic Monument*. – Cambridge: Cambridge University Press
9. Čepaitienė R. *Istoriniai miestai paveldosaugos akiratyje* // Miestų praeitis, 2004, 1, Vilnius. – p. 43-78
10. Čepaitienė R. *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. – Vilnius: LII leidykla, 2005

11. Čepaitienė R. *Nuo Indianos Džons iki Laros Kroft arba kintantis archeologijos vaidmuo dabarties pasaulyje* // Miestų praeitis, 2004, 1, Vilnius. – p. 7-42
12. Čepaitienė R. *Romantizmas ir istorizmas* // Česlovo Milošo gimtines fondas [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 8 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.milosz.lt/rustis/europos_istf_2008r/cepaitiene/romantizmas.htm>
13. Čepaitienė R. *Šiuolaikinė paveldosauga: dvi vertinimo perspektyvos* // Kultūros paveldo išsaugojimas kaimyninių tautų identitetui stiprinti. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. – Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008. – p. 50-59
14. Černevičiūtė J. *Gyvenimo stiliaus naratyvai, stratifikacija ir su konstruoti tapatumai* // Mokslų akademijos leidykla [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/Filosofija%202008-1/26-34.pdf>>
15. *Directorate of Culture and Cultural and Natural Heritage: Our Mission* // Council of Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/About/mission_en.asp>
16. Donskis L. *Apgailėstauju, kad esu* // Bernardinai.lt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/74628>>
17. Feintuch B. *Review of the Larajane Smith's book „Uses of Heritage“* // [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 7 d.]. Prieiga per Internetą: <<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/3078/MAR2007.2.34.pdf?sequence=1>>
18. Foucault M. *The Archaeology of Knowledge* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.lt/books?id=0sroSLE8ntAC&dq=the+archaeology+of+knowledge&printsec=frontcover&source=bn&hl=lt&ei=JYwRStOkE8mM_QaBwsy2BA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4#PPP1,M1>
19. Giancaspro V. *Revitalization of Historic Town Centers: Bologna, plan for Preservation of the Historic Center, Pierluigi Cervellati and others, since 1969* // Polis: Urban Consulting [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.polis-city.de/polis/media/downloads/pdf/08bologna.pdf>>
20. Graham B. Ashworth G. J. and Tunbridge J. E. *The Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. – London: Arnold, 2004. – 284 p.
21. Harvey D. *Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007

22. Hølleland H. *The Bronze Age – the Dawn of European Civilization :a case study of usages of the past within the European identity discourse* // Digitale Utgivelser ved UiO [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.duo.uio.no/sok/work.html?WORKID=86988>>
23. Hooper-Greenhill E. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London, Routledge, 1992. – p. 116
24. Jameson F. *Postmodernizmas ir vartotojų visuomenė* // Jameson F. Kultūros posūkis: rinkiniai darbai apie postmodernizmą. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002. – 231 p.
25. Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*. – The University of York, 1986. – 466 p.
26. Jokilehto J. ir kt. *Pasaulio paveldo vietų ir vietovių priežiūros gairės* // Vilnius: Savastis, 2008. – 141 p.
27. Jomantas A. Valužis A. *1954 metų UNESCO Hagos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje: apie ką turėtume susimąstyti nedelsiant* // Lietuvos muziejai. 2008, 4, p. 5-7
28. Joseph A. Tainter, G. John Lucas. *Epistemology of the Significance Concept* // Cultural heritage: History and Concepts. (Vol. 1). – London, NY: 2007. – p. 307-327
29. Kniežaitė M. *Kodėl griūva Gedimino kalnas* // Alfa.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/179080>>
30. Kulevičius S. *Kultūros paveldo autentiškumas: reliatyvistinė perspektyva* // Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo byla: vieno požiūrio likimas. – Vilnius: LII leidykla, 2006. – p. 147-183
31. Kurt W. Foster. *Monument/Memory and Mortality of Architecture* // Oppositions, No. 25, 1982. – p. 32-42
32. Lahn J. *Finders Keepers, Losers Weepers* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 361-409
33. Leniaud J.-M., *L'Utopie française. Essai sur le patrimoine*, Paris: Menges, 1992
34. Lipe W. D. *Value and Meaning in Cultural Resources* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 286-306
35. *LVAT: Vilniaus koncertų ir sporto rūmai kultūrine vertybe pripažinti teisėtai* // Vtv.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.vtv.lt/naujienos/teismai/lvat-vilniaus-koncertu-ir-sporto-rumai-kulturine-vertybe-pripazinti-teis.html>>

36. Mlinkauskienė A. Bučas J. *Lietuvos paveldotyros aktualijos Europos kontekste* // Kultūros paminklai, 2002, Nr. 9. - p. 3-9
37. Nasvytis A. *Grėsmingas Vilniaus siluėtų kitimas* // Archiforma, 2000, 2, Vilnius. – p. 95-96
38. Poisson O. *Pour une histoire des monuments historiques* // Domestiquer l'histoire. – p. 172-176
39. Potter J. *Representing reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 6 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.com/books?id=paQYkjAK_iIC&printsec=frontcover&dq=social+construction+of+cultural+heritage&lr=&hl=lt&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA34,M1>
40. Potter J. *Representing reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 14 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.com/books?id=paQYkjAK_iIC&printsec=frontcover&dq=social+construction+of+cultural+heritage&lr=&hl=lt&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA34,M1>
41. Racevičienė A. A. *Mediniai gyvenamieji namai Vilniuje* // Archiforma, 2006, 1, Vilnius. – p. 90-95
42. Richard A. Engelhardt *Cultural and Ecologically Sustainable Tourism Development through Local Community Management* // ANU E Press [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per Internetą: <http://epress.anu.edu.au/culture_sustainable/mobile_devices/ch13.html#d0e3883>
43. Riegl A. *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen, seine Entstehung*, Vienn, 1903
44. Riegl A. *The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin* // Oppositions, No. 25, 1982. - p. 21-51
45. Rymkevičiūtė A. *Medinis Vilniaus paveldas: Žvėryno medinės architektūros vertės* // Bernardinai.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F82771#3>>
46. Scarre C. *The Western World View in archaeological Atlases* // The Politics of the Past. – London, 1990, p. 11 - 18
47. Serageldin M. *Preserving the Historic Urban Fabric in a Context of Fast-Paced Change* // Research on the Values of Heritage (1998 – 2005) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/valuesrpt.pdf>
48. Smith L. *General Introduction* // Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies, Vol. 1, Routledge, 2007. – p. 3-21

49. Surgailis Andrius. *Medinis Vilnius*. – Vilnius: Versus aureus, 2005. – 166 p.
50. *Tema: ar Europos kultūros sostinės iškilmes švęsimė duobėje?* // Sa.lt Statyba ir architektūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://sa.lt/index.php?cid=392&p=385>>
51. Thomas S. Kuhn *Mokslo revoliucijų struktūra*. – Vilnius, Pradai, 2003. – 247 p.
52. Tunbridge J. E. Ashworth G. J. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. – Chichester, 1996. – 299 p.
53. Urry J. *The Tourist Gaze* // Google Books [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://books.google.lt/books?id=8jRiz-yPEnMC&dq=tourist+gaze&printsec=frontcover&source=bn&hl=lt&ei=_Q2-SYzQOsuPsAahnHoDg&sa=X&oi=book_result&resnum=4&ct=result#PPA18,M1>
54. Vaitkuvienė A. *Paveldo industrija Lietuvoje* // Lietuvos istorijos studijos Nr. 17
55. *Values and Heritage Conservation: Research Report, The Getty conservation Institute* // The Getty Conservation Institute [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio 3 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/valuesrpt.pdf>
56. *Vilniaus katedros sienoms labiau kenkia šaltis nei fejerverkai* // Zebra.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 16 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.zebra.lt/lt/aktualijos/ivairenybes/Vilniaus-katedros-sienoms-labiau-kenkia-saltis-nei-fejerverkai-2009-01-05.html>>
57. *Visuomenininkai boikotuoja Valstybinės kultūros paveldo komisijos rinkimus* // Alfa.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/130413>>
58. Vyšniauskaitė B. *Ginčas dėl kapinių – aklavietėje* // Lrytas.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. vasario 19 d.]. Prieiga per Internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12205106021218657812-gin%C4%8Das-d%C4%971-kapini%C5%B3-aklaviet%C4%97je-video.htm>>
- ***
59. Скороходова А. С. *Вандализм* // Социологический журнал, 1999, 3-4.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

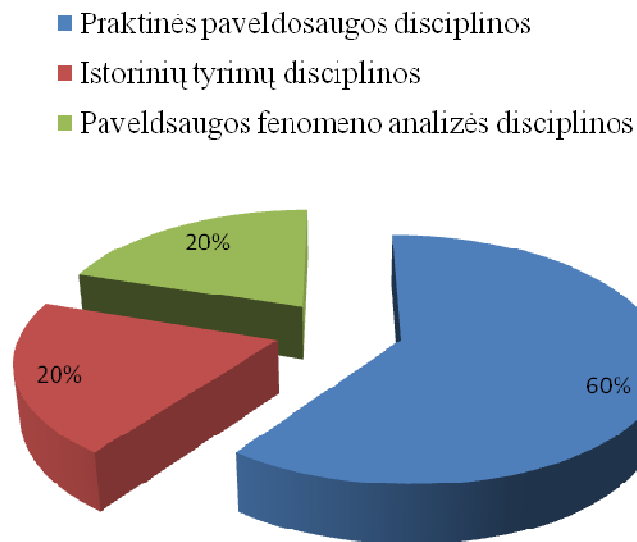
Vilniaus universiteto paveldosaugos magistro studijų programos disciplinų tipologija

Istorinių tyrimų disciplinos (12 kred.)	Praktinės paveldosaugos disciplinos (36 kred.)	Paveldosaugos fenomeno analizės disciplinos (12 kred.)
XX a. Lietuvos istorija ir jos paminklai (4 kred.)	Paveldosaugos įstatymdavystė ir praktika (4 kred.)	Lietuvos archeologinis paveldas, jo tyrimų ir apsaugos problemos (4 kred.)
Dailės paveldo apsauga ir apskaita Lietuvoje (4 kred.)	Dailės paveldo apsauga ir apskaita Lietuvoje (4 kred.) ¹⁵²	Paveldo sampratos plėtra: teoriniai ir praktiniai aspektai (4 kred.)
Architektūrinio – urbanistinio paveldo apsauga ir apskaita Lietuvoje (4 kred.)	Architektūrinio – urbanistinio paveldo apsauga ir apskaita Lietuvoje (4 kred.) ¹⁵³	Paveldosaugos teorijos (4 kred.)
	Kultūros paveldo komunikacija ir interpretacija (4 kred.)	
	Kultūros paveldo ekonomika (4 kred.)	
	Kultūrinio turizmo teorija (4 kred.)	
	Muzeologijos didaktika (4 kred.)	
	Informacinės technologijos paveldosaugoje (4 kred.)	
	Lietuvos istorijos teorinės ir didaktinės problemos (4 kred.)	

¹⁵² Dėstymomoji medžiaga susidaro iš istorinės ir taikomosios-praktinės dalių

¹⁵³ Dėstymomoji medžiaga susidaro iš istorinės ir taikomosios-praktinės dalių

Vilniaus universiteto paveldosaugos magistro studijų programos disciplinų pasiskirstymas pagal studijų objektą

SUMMARY

Social Construction of Cultural Heritage Values in the West and Lithuania in 20th and the Beginning of 21st Centuries

This work intends to reveal the ways that social and cultural groups attribute various types of values to the objects remaining to us from the past. The research is based on the idea of social constructing and tries to dig in to the past of different social institutes in order to understand why some people admire the past relicts for its “internal” value and others do not.

Work examines different discourses as a way’s of institutionalized thinking in M. Foucault’s sense and tries to reveal the reasons of today’s misunderstandings that a common among heritage professionals and society and even specialists themselves. The research chronologically and problematically analyzes four different and at the same moment interconnected approaches to the phenomena of cultural heritage: administrative, academic, societal and commercial. Analysis of those approaches suggests some insights on the origin of social factors of cultural heritage valuing.

On the basis of *Authorized Heritage Discourse* the unity of administrative and scholar methods is still vital in national heritage protection systems and one of the objectives of this work was to examine the most common ways of different “innate” values getting into conflict. The research successfully illustrates how academic approach to the past influences heritage politics and what role it takes in value identification and legitimating the role of specialists. The transcendence of Modernity to Postmodernity simultaneously in society and in academic though is to bring up a set of new actors in cultural heritage valuing business. On the other hand, After insight in to commercial approach to heritage and heritage industry it becomes clear that nothing new is invented. Business for its profit is using and loosely interpreting the same “old good”, or to say it academically, values of wide societal legitimacy, which were unquestionable and “innate” in the period of positive academic approach.